

Samoubilački terorizam i nacionalna sigurnost diferenciranih političkih uređenja

Šamija, Gabrijela

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:597420>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

**SAMOUBILAČKI TERORIZAM I NACIONALNA SIGURNOST DIFERENCIRANIH
POLITIČKIH UREĐENJA**

DIPLOMSKI RAD

Studentica: Gabrijela Šamija

Mentor: dr.sc. Mirko Bilandžić, red. prof.

Zagreb, veljača 2021.

Sažetak

Predmet proučavanja ovoga rada predstavlja odnos pojavnosti samoubilačkog terorizma s obzirom na politička uređenja napadnutih država. Budući da su teroristički napadi uvijek udar na društvo i društveni poredak, područje nacionalne sigurnosti predstavlja svojevrsnu poveznicu između promatranih varijabli. Kampanje samoubilačkih napada su u stalnom porastu od početka 80-ih godina prošloga stoljeća, a vrhunac doživljavaju u razdoblju nakon 2001. godine. Taj svima poznati napad u Sjedinjenim Američkim Državama označava i početak novog globaliziranog načina djelovanja terorističkih organizacija. Rezultati pokazuju kako su države svih političkih sustava mete samoubilačkih napada, što znači da ne postoji obrazac djelovanja organizacija koje u svojim napadima koriste samoubilački terorizam. Također, postoje razlike u samom broju samoubilačkih udara pri čemu su anokratske države nešto češća meta. Nadalje, rezultati pokazuju da su mete napada u svim uređenjima najčešće sigurnosne prirode, a najviše napada izvele su vjerske terorističke organizacije. Na kraju iznosimo kratku ilustraciju zaključnih razmatranja na primjeru Republike Iraka.

Ključne riječi: samoubilački terorizam, političko uređenje države, nacionalna sigurnost, deskriptivna statistika, ilustracija

Sadržaj:

1. Uvod.....	1
2. Teorijsko-konceptualni okvir.....	3
2.1. Terorizam i samoubilački terorizam.....	3
2.1.1. Povijesni pregled samoubilačkog terorizma	6
2.1.2. Teorijski okvir za proučavanje samoubilačkog terorizma	10
2.2. (Samoubilački) terorizam i nacionalna sigurnost	18
2.2.1. Sigurnost režima.....	22
2.3. Država i političko uređenje države.....	26
3. Metodologija rada	31
4. Deskriptivna analiza: samoubilački terorizam i političko uređenje države	33
5. Rasprava.....	51
6. Ilustracija zaključnih razmatranja:	53
7. Zaključak.....	58
8. Literatura.....	59

1. Uvod

„Amerikanci pitaju: zašto nas mrze? Oni mrze ono što vide upravo u ovom vijeću: demokratski izabranu vladu. Njihovi vođe su samoprozvani. Oni mrze naše slobode: našu slobodu vjere, našu slobodu govora, našu slobodu glasanja, okupljanja i međusobnog neslaganja... Mi ćemo tražiti države koje pružaju pomoć ili sigurno utočište terorizmu. Svaka nacija u svakoj regiji sada mora donijeti odluku: ili ste s nama ili ste s teroristima.“ (Text of George Bush's speech, 2001). Ovim riječima zastrašenom američkom narodu obratio se predsjednik George Bush nakon najbrutalnijeg samoubilačkog napada u povijesti. Te iste godine kreće „globalni rat protiv terora“ predvođen upravo Sjedinjenim Američkim Državama. O njegovoj uspješnosti postoji niz nalaza koji, kao i ovaj rad, ne mogu dati konačan sud. Samoubilački terorizam od toga dana postaje glavni i najveći sigurnosni i politički problem svih država i društava svijeta. Istraživači i znanstvenici pokušavali su dati odgovore na iznimno teška i složena pitanja poput onih: Što je terorizam? Kako se boriti i zaštititi? Što uopće motivira pojedince i grupe na takav oblik ponašanja? Sva ta i mnoga druga pitanja pridonijela su razvijanju novoga znanstveno–teorijskog pravca, studija terorizma. To područje nije posebno odvojeno od ostalih, već predstavlja integraciju različitih teorija i teorijskih perspektiva koje sinergijski čine studije terorizma. Ipak, sociološka znanost prednjači u razumijevanju terorizma. Ako je terorizam društveni produkt, društveno je uvjetovan, ima socijalne posljedice i u najširem smislu „napada društvo“, onda bez ustručavanja možemo zaključiti kako je sociologija najprimjerenija znanost u njegovom proučavanju (Bilandžić, 2014).

Fenomen samoubilačkog terorizma može se sagledavati i istraživati iz različitih perspektiva. Globalizirano djelovanje terorističkih organizacija i samoubilački udari na 54 države svijeta, usmjerili su ovaj rad u pomalo zapostavljeno i neistraženo područje – odnos samoubilačkog terorizma i države, odnosno njezina političkog uređenja. Različiti teorijski okviri dali su nam početnu točku, odakle smo ih tijekom cijelog rada i istraživanja, pokušali uklopiti u jedan sveobuhvatan okvir nužan za buduća istraživanja.

Rad se sastoji od nekoliko cjelina. Prva cjelina obuhvaća teorijsko – konceptualni okvir nužan za krajnje razumijevanje odnosa terorističkog djelovanja i oblika političkog uređenja, a podijeljen je na tri dijela. Prvi dio uključuje definiranje i teorijsko razumijevanje samoubilačkog terorizma, pri čemu se posebno ističe racionalnost i strateška logika samoubilačkog terorizma. Drugi dio objašnjava ulogu i potrebu nacionalne sigurnosti u zaštiti države i društva od konstantnih prijetnji njihovom razvitku i opstojnosti. Veću pažnju posvetili smo sigurnosti

režima u kojemu se uspoređuje jakost, odnosno slabost države prema svim njezinim sastavnicama. Posljednji dio u ovoj cjelini tiče se pojma države i klasifikacije država s obzirom na političko uređenje. Unatoč mnogim ideal-tipskim podjelama političkih sustava, odnosno uređenja, u ovom radu koristili smo analitički najjednostavniju podjelu na demokracije, anokracije (hibridni režimi) i autokracije.

Druga cjelina pruža uvid u metodološki okvir istraživanja u kojemu su navedeni ciljevi i svrha istraživanja te postavljena dva istraživačka pitanja. Metodom deskriptivne statistike analiziramo trendove pojavnosti samoubilačkog terorizma, kao i pojedine karakteristike samoubilačkih kampanja u različitim oblicima političkih uređenja. Na taj način možemo promatrati pojedine slučajeve i promjene koje su se dogodile kroz određeni vremenski period. Krajnja svrha je uočiti sličnosti i razlike analiziranih slučajeva kako bi se izveo valjani zaključak.

Treći i četvrti dio su posvećeni prikazu rezultata i analizi samoubilačkih napada (n=6028) koji su se u razdoblju 2001.-2018. godine događali u državama triju političkih uređenja. Osim prezentacije ključnih nalaza i njihove usporedbe s prethodnim istraživanjima, u raspravi je odgovoreno na polazna istraživačka pitanja. U sljedećem dijelu uveli smo jedan metodološki novitet. Kako bi što jednostavnije objasnili odnos samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države, na primjeru Republike Iraka ilustrirali smo zaključna razmatranja ovoga rada. Odabir te države temeljio se na velikom broju samoubilačkih napada, ali i transformaciji političkih uređenja koja nije utjecala na prestanak samoubilačkog terorizma.

2. Teorijsko-konceptualni okvir

Prije nego što krenemo u samu srž ovoga rada, potrebno je razjasniti korištene teorije i koncepte. Sam pojam terorizma sa sobom nosi niz kontroverzi. To je pojam o kojem se puno raspravlja, a ipak malo zna. Prvi problem je nedostatak univerzalno priznate definicije pojma, a što rezultira njegovom sekuritizacijom i politizacijom. Sve inačice i interpretacije terorizma stoga ovise o svrsi tumačenja i trenutnim političkim zahtjevima (Stepanova, 2008). Upravo zbog toga ćemo temi ovoga rada pokušati neutralno i objektivno pristupiti, uzimajući u obzir više teorija i više načina definiranja određenih pojmova. Stoga prvo krećemo s problemom definiranja samoubilačkog terorizma i terorizma općenito. Nakon toga ćemo pomoću više pristupa i teorija objasniti uzroke njihove pojavnosti. Budući da ćemo samoubilački terorizam promatrati kroz prizmu nacionalne sigurnosti, a u odnosu na političko uređenje države, drugi dio ovoga poglavlja posvećen je definiranju nacionalne sigurnosti, a posljednji dio tiče se političkih teorija o državi i njezinom uređenju.

2.1. Terorizam i samoubilački terorizam

Terorizam za različite aktere predstavlja različite situacije i događaje. Olako korišten, taj izraz može izazvati niz incidenata i konflikata s dugoročnim posljedicama. Kako bi se spriječio takav scenarij, koncept terorizma potrebno je što objektivnije definirati. Jednostavna rečenica: „Svrha terorizma je proizvesti teror“, ruskog komunističkog vođe Vladimira Lenjina, sadržava bit značenja terorizma. Teroristi proizvode ili namjeravaju proizvesti ekstremni strah među svojim protivnicima, ali i među širom populacijom. Osnovni mehanizam terora također je zabilježen u drevnoj kineskoj poslovi: „Ubij jednu, uplaši deset tisuća“ (Crenshaw i Pimlott, 1996). Najčešće korištena definicija terorizma tvrdi da je terorizam taktika koju koriste različite vrste grupa. Ona uključuje šest glavnih elemenata: (1) upotrebu nasilja ili prijetnje nasiljem (2) od strane organizirane grupe (3) kako bi se postigli politički ciljevi. Nasilje (4) je usmjereno protiv ciljane publike koja nadilazi neposredne žrtve, koje su često nevini civili. Nadalje, (5) dok država može biti ili počinitelj nasilja ili cilj, činom terorizma smatra se samo onaj čiji drugi subjekt nije država. Konačno, (6) terorizam je oružje slabih (Lutz i Lutz, 2010).

Objektivnost bilo koje rasprave o terorizmu ograničena je odnosom sudionika prema terorističkim aktima. Tako je moguće razlikovati četiri skupine koje imaju nekakav odnos s terorizmom. Znanstvenici pokušavaju zauzeti potpuno objektivni stav, a sveučilišta u idealnom slučaju nude prostor u kojemu se može otvoreno diskutirati (Crenshaw i Pimlott, 1996). Autori poput Schmida i Jongmana proučili su 109 različitih definicija terorizma. Najveći broj sadržavao je termine poput korištenje nasilja, politički ciljevi te nametanje straha i terora

ciljanoj populaciji (Chaliand i Blin, 2007). Vlade su, nasuprot tome, česte žrtve terorističkih aktivnosti i stoga imaju nešto subjektivniji pristup (Crenshaw i Pimlott, 1996). Iz Nacionalne strategije za prevenciju i suzbijanje terorizma Republike Hrvatske, terorizam je definiran kao: „jedno od najtežih kaznenih djela koje osmišljenom i namjernom uporabom nasilja i/ili prijetnjom nasiljem nastoji izazvati atmosferu straha, a radi ostvarivanja određenih političkih, vjerskih, ideoloških ili drugih ciljeva. Ujedno je terorizam potpuna negacija biti demokracije i priznatih civilizacijskih, vjerskih i kulturnih vrijednosti suvremenog svijeta, uključujući ljudska prava i temeljne slobode te nema i ne može imati nikakvo opravdanje, niti se može i smije vezati uz bilo koju nacionalnu, vjersku, rasnu, etničku ili neku drugu pripadnost“ (Nacionalna strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma, 2015). Javnost može promijeniti svoje mišljenje kao odgovor na pojedinačni incident zbog čega može doći do masovne potpore javnosti ili prosvjeda protiv brutalnosti terorističke organizacije. Na kraju, stavovi terorista i njihovih simpatizera odražavaju uvjerenja ljudi koji misle da žive pod represivnom vladom (Crenshaw i Pimlott, 1996). Oni se u tom slučaju definiraju kao borci za slobodu, a ne kao pojedinci skloni nasilju.

Dvije najosnovnije, tradicionalne i najčešće korištene tipologije terorizma su ona domaćeg naspram međunarodnog terorizma i tipologija prema motivaciji. U današnje vrijeme nije toliko važna mehanička razlika između domaćeg i međunarodnog terorizma, već jesu li ukupni ciljevi ograničeni na lokalnu i nacionalnu razinu ili su transnacionalni ili čak globalni (Stepanova, 2008). Ipak je potrebno istaknuti njihove razlike. Međunarodnim terorističkim incidentima smatraju se akcije u kojima domaći teroristi napadaju strane mete (npr. otmice stranih turista), kada teroristi pokrenu napad protiv mete u drugoj državi ili kada se strana država koristi jer je pogodna. Iako je razlika između međunarodnog i domaćeg terorizma postala zamagljenija, još uvijek je domaći terorizam prevladavajući oblik terorizma (Lutz i Lutz, 2010). Druga tipologija terorizma temelji se na dominantnoj motivaciji grupe. Terorističke skupine obično se svrstavaju u jednu od tri široke kategorije: (a) društveno-politički (ili sekularno-ideološki) terorizam revolucionarne ljevice, anarhista, desnice; (b) nacionalistički terorizam, od onih koji su prakticirali nacionalnooslobodilački pokreti koji se bore protiv kolonijalne ili strane okupacije, do onih koji su etno-separatističke organizacije primijenile protiv središnjih vlada; i (c) vjerski terorizam koji provode skupine od totalitarnih sekta i kultova do širih pokreta čijom ideologijom dominiraju vjerski imperativi. Ipak, postoje i mnoge druge tipologije terorizma od kojih možemo izdvojiti onu Stepanove u kojoj na temelju dva kriterija: a) razina i razmjor krajnjih ciljeva i b) opseg u kojem su terorističke aktivnosti povezane ili su dio šireg oružanog sukoba i kombinirane su s drugim oblicima oružanog nasilja,

izdvaja tri funkcionalna tipa modernog terorizma: 1) klasični terorizam iz mirnodopskog razdoblja; 2) terorizam povezan sa sukobima; 3) superterorizam (mega-terorizam, makro-terorizam, globalni terorizam) (Stepanova, 2008).

Uzroci terorizma su slični uzrocima većine drugih oblika političkog nasilja. Međutim, može se istaknuti nekoliko čimbenika koji mogu pridonijeti pojavi terorizma. Države različitih političkih uređenja su ovisno o mogućnostima djelovanja sigurnosnih snaga ili snazi državnih institucija, mete terorističkih napada. Demokracije na temelju zakonskih ograničenja sigurnosnih snaga teroristima pružaju mogućnost za napad. S druge strane, ograničena politička participacija ili represija od strane vlade mogu prouzročiti nezadovoljstvo građana koje može rezultirati terorističkim napadom. Države koje posjeduju veliku moć nad sredstvima prisile, mogu nasilnim putevima spriječiti potencijalni napad. Drugo, uzroci su povezani s globalizacijskim procesima. Razvijenije sile se miješaju u lokalna društva s ciljem njihove navodne modernizacije. To rezultira raspadom gospodarstva i ugrožavanjem kulture, osobito onih koje se temelje na vjerskim i etničkim osnovama. Tako su se mnoge vjerske skupine protivile svjetovnosti koja dolazi s modernizacijom. Desničarske, etnocentrične skupine protivile su se slabljenju svojih kultura koje su se našle pod udarom vanjskih ideja. Laqueur (2011) smatra da preklapanje demokracije i nacionalizma pruža više prilika za terorizam tako što nacionalizam razbuktava etničke razlike, a demokracija omogućuje izražavanje suprotnih nacionalističkih pogleda (Lutz i Lutz, 2010).

Sva istraživanja usmjerena prema fenomenu samoubilačkog terorizma, kao i terorizma uopće, muči nedostatak zajedničke definicije koncepta. Autorica Martha Crenshaw u svom radu *Explaining Suicide Terrorism* definira samoubilački terorizam prema široj definiciji koja uključuje svaki slučaj u kojemu napadač očekuje da će biti ubijen, i užoj definiciji koja uključuje samo one situacije u kojima se napadač ubije zajedno s metom (Crenshaw, 2007). Širu definiciju koristi Ami Pedahzur (2017) koji u definiciji navodi da je samoubilački terorizam onaj slučaj u kojemu je izgled da napadač preživi udar "blizu nule". Kao primjer takvog napada možemo uzeti atentat na premijerku Indiru Gandhi od strane njezinih tjelesnih čuvara koje su odmah potom ubile sigurnosne snage (Crenshaw, 2007). Definicija u jednoj od najpoznatijih baza podataka o terorizmu, *Global Terrorism Database – GTD*, ističe kako su samoubilački napadi slučajevi u kojima postoje dokazi da počinitelj nije namjeravao živ pobjeći iz napada (Codebook: Inclusion Criteria and Variables, 2019). Autori koji zastupaju užu definiciju (Bloom, 2005.; Hafez, 2006.) za samoubilački terorizam smatraju one slučajeve u kojima napadač umire zajedno s metama. Isto tako, Čikaški projekt o sigurnosti i terorizmu

(*Chicago Project on Security and Terrorism – CPOST*) Sveučilišta u Chicagu (*The University of Chicago*) iz kojega je nastala baza podataka, samoubilački terorizam definira kao napad u kojemu napadač ubija druge istovremeno ubijajući sebe (Data CodeBook, 2008). U knjizi *Dying to win*, Robert Pape zaključuje da se samoubilački terorizam razlikuje od drugih terorističkih akata time što napadač ne očekuje preživjeti misiju te često koristi metode napada koje za uspjeh zahtijevaju smrt napadača (Pape, 2003). Sve navedene definicije ukazuju na nepostojanje generičkog određenja samoubilačkog terorizma, a što rezultira poteškoćama u proučavanju i praćenju toga društvenog fenomena. Definicija koja je korištena u radu pripada užoj perspektivi, a uključuje slučaj u kojemu napadač umire istovremeno ubijajući druge.

2.1.1. Povijesni pregled samoubilačkog terorizma

Samoubilački terorizam kao oblik djelovanja možemo kontinuirano pratiti kroz povijest. Tri najpoznatija od ranijih samoubilačkih kampanja bila su ona židovskih Zelota, islamskih asasina, te japanskih kamikaza. Zeloti su se borili protiv rimske okupacije Judeje i koristili nasilje kako bi izazivali narodni ustanak. Napadali su svoje žrtve pod dnevnim svjetlom koristeći male, srpaste bodeže skrivene ispod ogrtača. Asasini (hašašini), šiitska muslimanska sekta stvorila je učinkovitu organizaciju za planiranu, sustavnu i dugoročnu upotrebu političkog ubojstva. Dva stoljeća terorizirali su i demoralizirali uglavnom sunitske vladare u regiji. Većina žrtava bili su politički i vojni čelnici koji su bili toliko dobro čuvani da su napadači gotovo sigurno u napadu morali platiti svojim životom. Japanske kamikaze u Drugom svjetskom ratu se obično ne smatraju teroristima jer su ciljali isključivo neprijateljske vojnike, a ne civile. Želeći zaustaviti napredovanje američke invazije, od srpnja 1944. godine japansko zapovjedništvo je organiziralo "specijalne napade". Piloti-samoubojice svojim su se avionima zabijali u neprijateljske snage kako bi prouzročili što veću štetu te odvratili ili usporili napad. Između 1945. i 1980. godine, samoubilački napadi privremeno su stagnerali. Iako su brojna samoubojstva pojedinaca imala politički motiv, ne postoji zabilježeni slučaj samoubojstva terorista uz istovremeno ubijanje drugih (Pape, 2003).

Suvremeni samoubilački terorizam počeo je u Libanonu 1980-ih godina. Nastanak islamističkog šijitskog Hezbolaha predstavlja prekretnicu u sustavnom i organiziranom korištenju samoubilačkog terorizma kao načina postizanja ciljeva. Samoubilački terorizam je od tada u porastu, kako u broju napada, tako i u geografskom širenju iz jedne države u drugu, odnosno iz jedne regije u drugu (Pape, 2003). U razdoblju od 1982. do 2000. godine u svijetu

su se dogodila 174 samoubilačka napada¹. Napade su većinom izvodile organizacije koje su zahtijevale i zastupale nekakav oblik nacionalnog interesa.

Libanon je bio mjesto žestokih borbi šijitskog Hezbolaha protiv stranih okupacija, prvenstveno Sjedinjenih Američkih Država te izraelske okupacije Južnog Libanona. Sve je započelo nepravednom raspodjelom vlasti u Libanonu gdje su većinu mjesta zauzimali suniti i maronitski kršćani. Rezultat je bilo formiranje organizacija koje su se borile za interese šijita. Hezbolah se nije isticao samo terorističkim djelovanjem, nego je dobrotvornim radom, osnivanjem socijalnih i medicinskih ustanova poboljšavao kvalitetu života svojem narodu. Učinkoviti samoubilački napadi Hezbolahovih pristaša udarili su temelj svim kasnijim samoubilačkim djelovanjima (Norton, 2007).

Šri Lanka je bila meta Oslobođilačkih tigrova Tamilskog Elama (*Liberation Tigers of Tamil Eelam*) terorističke organizacije koja je do 2000. godine izvela 51 samoubilački udar². Uzroke eskalacije nasilja treba tražiti u potlačenosti etničke grupe Tamila od strane Sinhaleza. Frustracija i želja za odcjepljenjem dovele su do asimetričnoga građanskoga rata u kojemu su slabiji Tamili posezali za samoubilačkim napadom kao jedinim preostalim načinom borbe (Van de Voorde, 2005).

Hamas je teroristička organizacija nastala 1988. godine kao radikalni ogranak Muslimanskog bratstva. Krajnji cilj Hamasa bio je uspostaviti islamističku državu na području Palestine prije granica iz 1967. godine. Primjenjujući taktiku samoubilačkog terorizma, organizacija je postigla nekoliko svojih ciljeva. Izraelske snage nakon niza sporazuma dijelom napuštaju pojas Gaze i Zapadnu obalu (Wyne, 2005).

Na području Rusije tijekom dva rusko-čečenska rata operirali su Čečenski separatisti koji su tražili priznatost i samostalnost države Čečenije. Nasilje se nastavilo i nakon 2000. godine uz masovnu pojavu čečenskih žena-samoubojica, poznatije kao Crne udovice (*Black Widows*). Rusko-čečensko područje se, kao i ostale regije pogođene terorizmom počinju percipirati kao globalni sigurnosni problemi tek nakon napada na američko tlo 11. rujna, kada kreće i globalni „Rat protiv terora“ (Russell, 2005).

Napadi na Svjetski trgovački centar i Pentagon 2001. godine predstavljaju uvod u novu eru terorizma u kojoj dolazi do eskalacije samoubilačkog terorizma te označavaju početnu točku u ovom radu. Ujutro 11. rujna poletjela su četiri aviona – dva iz Bostona, jedan iz Newarka i jedan iz zračne luke u Washingtonu. Sva četiri aviona oteta su i upućena u svoje mete. Dva su zabijena u dvije zgrade Svjetskog trgovačkog centra, jedan u Pentagon, a jedan u polje u

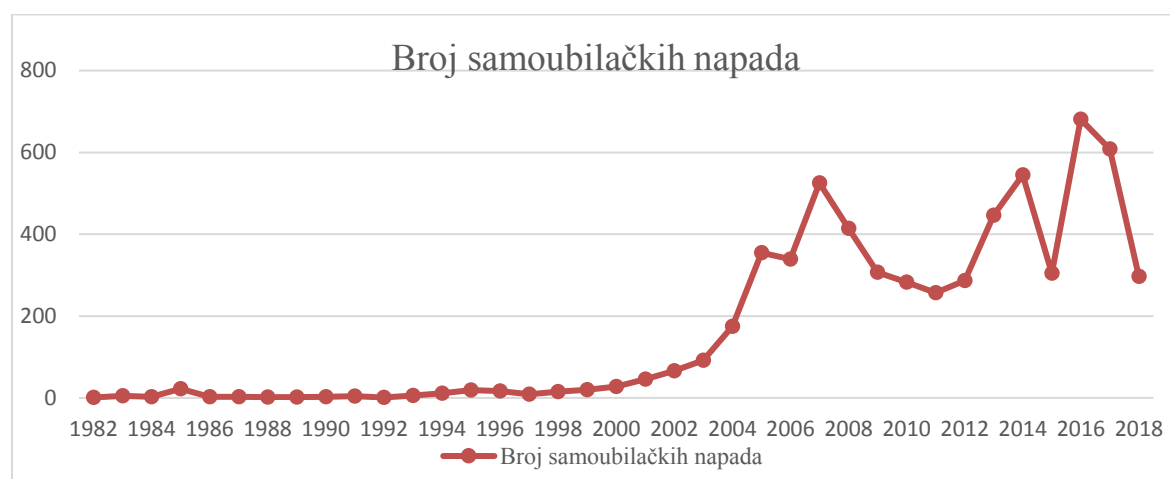
¹ Izvor: CPOST

² Izvor: CPOST

Pensilvaniji. Vođa skupine Mohammed Atta i njegovih osamnaest suradnika u tim napadima ubili su oko 3000 i ranili preko 25000 ljudi. Obavještajni podaci upućivali su na širu sliku vodstva i utvrdili da se radi o organizaciji Al Qaeda (Pape, 2003). Ono što je 11. rujna učinilo drugačijim od ostalih terorističkih napada bila je spremnost velikog broja ljudi da daju svoje živote kako bi ubili tisuće Amerikanaca. Element samoubojstva je ono što je uvjerilo građane da se budući napadi ne mogu odvratiti prijetnjom odmazde. Zapravo, čin samoubojstva doveo je u pitanje sve standardne načine odgovora na nasilje i tako otvorio vrata za strateško razmišljanje "izvan okvira" – od ideje preventivnog rata protiv zemalja koje nisu direktno napale pogodenu metu do koncepta neograničenog nadzora gotovo svake osobe u Sjedinjenim Državama (Pape i sur., 2010).

Kontinuirani rast broja napada dokazuju podaci da se od 1982.-2000. u prosjeku godišnje dogodilo oko 10 samoubilačkih napada, dok je godišnji prosjek za razdoblje od 2001.-2018. godine oko 335³. To nam daje ukupan broj od 6028 napada u periodu koji analiziramo. U Grafičkom prikazu 1. vidljiv je trend povećanja samoubilačkih napada od 2001. godine.

Grafički prikaz 1. Krivulja broja samoubilačkih napada (1982.-2018.)

Od 129 organizacija koje su bile aktivne, najviše samoubilačkih udara počinile su: Al Qaeda s ograncima – 181, Boko Haram – 258, Islamska država s afilijacijama – 1154 i Talibani – 1039 napada⁴.

Al Qaeda je osnovana 1988. godine pod vodstvom Osame bin Ladena, a nastala je kao reakcija na sovjetsku okupaciju Afganistana osamdesetih godina. Zajedno sa svojim „mentorom“ Abdallah Azzamom iz Muslimanskog bratstva, bin Laden osniva kampove za organizaciju muslimanskih dobrovoljaca za borbu protiv Sovjeta. Prvi trijumf doživljavaju pobjedom nad sovjetskom vojskom koja napušta afganistanski teritorij. Iračka invazija i

³ Izvor: CPOST, GTD

⁴ Ibid.

zaposjedanje Kuvajta 1990. godine stvorili su novu priliku za djelovanje Al Qaeda. Međutim, kralj Saudijske Arabije odbio je njihovu pomoć i prihvatio intervenciju SAD-a, što je rezultiralo masovnim nezadovoljstvom i mobilizacijom članova u redove Al Qaeda. Nastavak američkog djelovanja i trajno stacioniranje u Saudijskoj Arabiji, bin Laden je shvatio kao želju SAD-a da dominira muslimanskim zemljama i iscrpljuje njihove resurse. Nakon drugog trijumfa 11. rujna, Al Qaeda postaje svjetski neprijatelj broj jedan. U samoubilačkim djelovanjima, organizacija zajedno sa svojim ograncima najčešće napada ciljeve SAD-a ili njezinih saveznika (Burke, 2004).

Boko Haram je militantna islamistička organizacija koja djeluje uglavnom u sjeveroistočnim dijelovima Nigerije. Iako točno vrijeme osnivanja nije poznato, početak organiziranoga djelovanja pojavljuje se 2002. godine. Fokus organizacije je na čišćenju islama od štetnih vanjskih utjecaja i primjeni šerijatskog zakona kao instrumenta za upravljanje državom. Početna faza militantnosti bila je usmjerena na nigerijske snage sigurnosti. Nakon toga, grupa je proširila spektar ciljeva na obrazovne ustanove, vjerske objekte, političare, vladine infrastrukture i širu nigerijsku javnost. Napad na policijsko sjedište u Abuji u lipnju 2011. bio je prvi zabilježeni samoubilački napad Boko Harama i od tada je grupa odgovorna za preko 250 incidenata⁵ (Weeraratne, 2015).

Podrijetlo organizacije Islamske države Iraka i Sirije neraskidivo je povezano s Abu Mus'abom al-Zarqawiem. Njegova karijera započela je 1989. godine kada se u Afganistanu pridružio mudžahedinskim borbama protiv sovjetske okupacije. Iako nije direktno sudjelovao u borbama, situaciju je iskoristio kako bi regrutirao ekstremiste za nove borbe. Ubrzo nakon toga služio je zatvorsku kaznu zbog posjedovanja oružja i eksploziva. Zatvor mu je poslužio kao novo mjesto indoktrinacije i mobilizacije boraca. Zarqawi je stupio u kontakt s bin Ladenom kako bi dobio pomoć i potporu za svoje planove. Iako se vođa Al Qaeda protivio radikalnim idejama, odlučio je financirati formiranje kampa za obuku u zapadnom Afganistanu. Zarqawi se godinama pripremao, mobilizirao resurse i dočekao američku invaziju na Irak 2003. godine potpuno spreman. Osim borbe protiv vanjskih neprijatelja (SAD i saveznici), organizacija Islamske države imala je unutarnje šijitske neprijatelje. Broj od 40428⁶ ubijenih i ranjenih u samoubilačkim napadima dokazuje razornost Islamske države i njezinih ogranaka. (Lister, 2014).

Talibani su pripadnici radikalnog islamističkog pokreta pod vodstvom mule Muhameda Omara. U razdoblju od 1996.-2001. vladali su većim dijelom Afganistana. Nakon američke

⁵ Izvor: CPOST, GTD

⁶ Izvor: CPOST, GTD

intervencije i brzog poraza talibanske vojske, dolazi do kolapsa njihove vlade krajem 2001. Zadatak male oružane skupine talibana bio je borba protiv međunarodnih snaga i nove vlade u Kabulu. Za vrijeme svoje vlade, talibani su Afganistan proglasili emiratom te uveli šerijat i provodili drastične kazne za njegovo nepoštivanje. U ranim fazama pobune samoubilački napadi bili su rijetki, a nakon 2003. godine postaju sastavni dio talibanske kampanje. Talibani su razvili infrastrukturu za obuku terorista te pomoću propagandnih sadržaja regrutirali bombaše samoubojice. U vojnom smislu, samoubilački udari postali su strateško oružje talibana. Dok su u kulturnom, samoubilačke operacije postale dio kulta militarizma. Jakna ispunjena eksplozivima simbolizirala je elitni kadar muslimanskih ratnika (Semple, 2014).

Iz kratkog povijesnog pregleda vidljivi su trendovi korištenja samoubilačkog terorizma. U početnoj fazi (do 1980-ih) nasilje se koristilo kao sredstvo za smaknuće uglavnom političkih i vojnih meta. Možemo zaključiti da je samoubilački terorizam bio sredstvo za izvršenje atentata. Sljedeća faza (1982.-2001.) ukazuje na korištenje samoubilačkog udara u situacijama vojne intervencije strane države. Odnosno, terorističke organizacije posežu za samoubilačkim terorizmom kako bi obranile teritorij koji smatraju svojim. U trećoj fazi (2001.-2018.) vidljivo je prelijevanje samoubilačkog terorizma na druge države. Iako su glavni motivi za napad isti kao i u prethodnom razdoblju, povećanje broja država pogođenih samoubilačkim terorizmom postaje zabrinjavajuće. Postavlja se pitanje kakav nastavak možemo očekivati u sljedećim godinama. Možemo li dubljim uvidom u odnos između države i samoubilačkog terorizma predvidjeti i spriječiti napad?

2.1.2. Teorijski okvir za proučavanje samoubilačkog terorizma

Istraživanja o samoubilačkom terorizmu ovise o disciplini iz koje dolazi istraživač. Zbog toga znanstvenici toj temi pristupaju iz različitih perspektiva, s različitim istraživačkim pitanjima, različitim pristupima, imaju različite čimbenike i analize na koje se usredotočuju. Velik dio literature o samoubilačkom terorizmu potječe iz politologije, međunarodnih odnosa, ekonomije, psihologije, sociologije i kriminologije. Istraživanja unutar svake discipline teže se grupirati oko kategorija čimbenika koji objašnjavaju pojavu terorizma, kao na primjer političke, institucionalne, ekonomske i psihološke čimbenike. To utječe na vrste pitanja koja se postavljaju i na način istraživanja. Tako se u istraživanjima mogu analizirati pojedini napadači samoubojice, skupine koje te napadače upućuju u samoubilačke napade, zajednice koje pružaju samoubilačke napadače ili podržavaju terorističke skupine, kontekst u kojem te osobe i skupine djeluju ili neku njihovu kombinaciju (Martin i Pedahzur, 2017). Kako svaka disciplina donosi

vlastitu perspektivu u proučavanju samoubilačkog terorizma, tako svaki pristup ili teorija na svojevrsan način objašnjava pojedine čimbenike (samoubilačkog) terorizma.

S obzirom na utjecaj ekonomije u političkim znanostima i međunarodnim odnosima, ne čudi da pojmovi poput instrumentalne i strateške racionalnosti dominiraju većim dijelom rasprave o samoubilačkom terorizmu. Strateški argumenti primjenjuju se u razumijevanju grupne organizacije, usredotočujući se prvenstveno na grupnu razinu analize. Znanstvenici koji fenomen terorizma pokušavaju proučavati pomoću strateškog pristupa započinju s pretpostavkom da su skupine koje koriste taktike samoubojstva racionalni akteri. Odnosno, većinu samoubilačkih napada određuju kao strateške napore usmjerene ka određenim političkim ciljevima. Oni nisu proizvod iracionalnih pojedinaca ili izraz fanatične mržnje, već svjesne i racionalne radnje s točno određenim ciljem. Razlog zašto se terorističke organizacija odlučuju na samoubilačke napade je njihova procjena *cost-benefit* analize. Teroristi očekuju da će taktike samoubojstva pomoći grupi da postigne neke od svojih ciljeva ili da će vjerojatne koristi od njihove upotrebe premašiti vjerojatne troškove (Martin i Pedahzur, 2017). U nekim slučajevima je glavna svrha samoubilačkog terorizma prijetnjom primorati ciljanu vladu da promijeni politiku, a što se posebno odnosi na demokratske države da povuku snage sa zemlje koju teroristi doživljavaju kao svoju domovinu. Strateška logika je tu jednostavna: samoubilački terorizam pokušava nanijeti dovoljno boli i zaprijetiti budućom boli da natjera napadnutu državu na željene poteze. Kampanja samoubilačkog terorizma uspijeva ako natjera protivničku vladu da popusti i promijeni politiku ili ako suprotstavljeno stanovništvo promijeni vladu, što onda rezultira promjenom politike. Dobar primjer za to je izjava Abdela Karima, čelnika brigade al-Aqsa Martyrs, militantne skupine povezane s palestinskim pokretom Fatah, u kojoj je rekao da je cilj njegove skupine "povećati gubitke u Izraelu do točke u kojoj će izraelska javnost od vlasti zahtijevati povlačenje iz Zapadne obale i pojasa Gaze" (Crenshaw, 2007).

Robert Pape (2003) iznosi pet glavnih nalaza svojih istraživanja koji dokazuju strateško djelovanje terorista samoubojica. Prvo, velika većina samoubilačkih terorističkih napada nisu izolirane ili nasumične radnje pojedinih fanatika, već se događaju u skupinama kao dio veće kampanje organizirane skupine koja želi postići određeni politički cilj. Skupine koje koriste samoubilački terorizam dosljedno objavljuju svoje ciljeve i smanjuju ili zaustavljaju samoubilačke napade kada su ti ciljevi u cijelosti ili djelomično ostvareni. Drugo, strateška logika samoubilačkog terorizma osmišljena je kako bi prisilila moderne demokracije na nacionalističke ustupke. Odnosno, samoubilačke terorističke kampanje žele postići određene

teritorijalne ciljeve, najčešće napadanjem i istjerivanjem vojnih snaga. Treće, samoubilački terorizam je u stalnom porastu jer su teroristi shvatili da je takav oblik borbe isplativ. Četvrto, iako je samoubilački terorizam doveo do umjerenih ustupaka, ambicioznije samoubilačke terorističke kampanje vjerojatno neće postići krajnji cilj i mogu u potpunosti propasti. Unatoč civilnim žrtvama, moderne nacionalne države rijetko su udovoljavale značajnim političkim ciljevima terorista. Uz to, Papeova istraživanja pokazuju da je malo vjerojatno da će samoubilački napadi natjerati države da napuste važne interese povezane s fizičkom sigurnošću ili nacionalnim bogatstvom. Konačno, najperspektivniji način suzbijanja samoubilačkog terorizma je smanjenje povjerenja terorista u njihovu sposobnost da izvrše napade. Države koje se suočavaju s ustrajnim samoubilačkim terorizmom trebale bi prepoznati da niti ofenzivna vojna akcija niti ustupci vjerojatno neće donijeti mir i trebale bi uložiti značajna sredstva u graničnu obranu i domovinsku sigurnost (Pape, 2003).

Uz strateška objašnjenja neizostavno je spomenuti pitanje racionalnosti (samoubilačkog) terorizma. Postoje podijeljena mišljenja znanstvenika o racionalnosti bombaških napada. Ipak, rezultati većine novijih istraživanja potvrđuju samoubilačka djelovanja kao akcije racionalnih pojedinaca. Odnosno, potvrđuju ono što Thomas Schelling naziva „racionalna iracionalnost“. U strateškom modelu, racionalnost se temelji na tri elementa: 1) postojanje stabilnih i konzistentnih ciljeva, 2) analiza okoline i raspoloživih opcija *cost-benefit* analizom, 3) odabir optimalne opcije djelovanja. Najpogodnija teorija koja objašnjava racionalnost samoubilačkog terorizma je svakako teorija racionalnog izbora (*rational choice theory*) Raymonda Boudona. Ta teorija se sastoji od šest postulata: 1) bilo koji duštveni fenomen je rezultat odluke i akcije pojedinca/individue (*individualism*), 2) ta akcija mora biti razumljiva akteru (*understanding*), 3) akcija je uzrokovana misaonim procesom pojedinca (*rationality*), 4) te je proizvedena u odnosu na posljedice djelovanja (*consequentialism, instrumentalism*), 5) sve to promatra i akter u odnosu na samoga sebe (*egoism*), 6) akteri djeluju na temelju *cost-benefit* analize, izabirući najpovoljniju opciju u skladu s ciljevima (*maximization, optimization*) (Bilandžić, 2014). Kako bismo lakše shvatili pojam racionalnosti u terorizmu, teoriju možemo primijeniti na djelovanje pojedinačnih terorista, pri čemu razlikujemo nesuicidne i samoubilačke oblike. Nesuicidalni terorizam uglavnom je bio karakterističan za "stari" teror koji je postojao prije kraja Hladnog rata. Većina „starih“ terorista bili su racionalni akteri koji su željeli proživjeti borbu da vide rezultate svojih djelovanja i podijele svoje koristi s cijelom skupinom koju su predstavljali. Osim što je imao razloga za preživljavanje, "stari" terorist je usmjeravao svoje ciljeve prema postizanju opipljivih koristi:

na minimalnoj razini, široj autonomiji svoje obitelji/rodbine, ili suvereniteta i neovisnosti države na maksimalnoj razini. Racionalni pristup u donošenju odluka pretpostavlja da je korisnost nakon akcije viša ili, barem, ne niža od one prije djelovanja. Ključno je ovdje što bi oba djelovanja trebalo biti lako izračunati u opipljivom smislu. Pomisao da se pojedinačni životi zamijene za veće opće dobro prilično je problematična za prihvatiti. Vrlo jednostavno, žrtvovanje vlastitog života za nepoznati i neizmjerljiv ishod, daleko je od racionalnog. Čak i ako osoba vjeruje da bi njezina korisnost nakon samoubojstva bila veća od one prije te akcije, još uvijek ne može izračunati vrijednost prvoga djelovanja. Na taktičkoj razini, teroristi koji izvršavaju samoubilačke napade ostaju u odsutnosti rezultata svojih akcija. Oni umiru bez usporedbe (u racionalnom smislu) njihove post-akcijske korisnosti s onom prije akcije (Nalbandov, 2013). Unatoč tome, dogodila se eskalacija samoubilačkog terorizma. Zašto? Ako krenemo od čiste statistike, samoubilački terorizam se pokazao učinkovitijim od konvencionalnog terorizma. Prema Bryanu Caplanu, prosječni samoubilački napad je od četiri do trinaest puta ubitačniji od napada koji nije samoubilački. Sa stajališta taktičke racionalnosti, svrha terorizma je nametnuti nepremostive ljudske i ekonomske troškove protivničkoj strani kako bi ona bila prisiljena poduzeti traženu promjenu politike. Isto tako, terorizam je racionalan zbog specifičnog obrasca ciljanja: neselektivnog nasilja nad civilima, a to dovodi do nametanja straha i panike među širom populacijom (Caplan, 2006, prema Nalbandov, 2013). Konačno, istraživanja su pokazala da je terorizam uspješna strategija za ostvarenje konačnih ciljeva. Seth Jones i Martin Libicki ispitali su konačne učinke terorističkih organizacija na uzorku od 648 organizacija koje su djelovale u razdoblju od 1968. do 2006. godine. Rezultati su pokazali da su u 10% slučajeva ostvarene pobjeda i ciljevi terorističke organizacije (Jones; Libicki, 2008, prema Bilandžić, 2014). Što se tiče samoubilačkog terorizma, Robert Pape je dokazao kako je takav oblik terorizma uspješan u 54% slučajeva. U pogledu konačnih ciljeva organizacija koje se dominantno služe samoubilačkim terorizmom, autor ističe kako je tu slučaj u ostvarenju procesnih, a ne konačnih ciljeva terorističkih organizacija. Međutim, čak i takvo postizanje ciljeva može utjecati na daljnje djelovanje terorističke organizacije, kao i na veću podršku javnosti (Pape, 2003).

Ciljevi i ideologija terorističke grupe također će utjecati na vjerojatnost korištenja samoubilačkih napada. Kako bi se shvatila povezanost terorizma i ideologije, potrebno je istaknuti da je ideologija društveno-politički fenomen povezan s društveno-političkim kontekstom. Ona pruža narativ i sredstva za mobilizaciju pojedinačnih i grupnih iskustava u društveno-političku akciju. Samo međusobna povezanost ideološkog uvjerenja i politike u

određenom političkom kontekstu objašnjava kako radikalna ideologija može poslužiti kao osnova za terorističke aktivnosti (Stepanova, 2008). U svojem istraživanju, Piazza (2008) je utvrdio da su terorističke skupine koje imaju apstraktne, visoko ideološke ili univerzalističke ciljeve, mnogo sklonije koristiti samoubilačke terorističke napade (Piazza, 2008). Slično tome, Crenshaw (2002) objašnjava da su samoubilački napadi češći u kulturama koje cijene mučeništvo ili obećavaju vječno spasenje u zamjenu za osobnu žrtvu (Crenshaw, 2002). Organizacije koje preuzmu odgovornost za napad obično naglašavaju okolnosti smrti napadača kako bi produbili neizvjesnost. Takav fenomen Robert Pape naziva „umjetnost mučeništva“. Što više teroristi samoubojice opravdavaju svoje postupke na temelju vjerskih ili ideoloških motiva koji se poklapaju s vjerovanjima šire nacionalne zajednice, to se status mučenika podiže i sve je vjerojatnije da će ih drugi slijediti. Terorističke organizacije obično njeguju „žrtvene mitove“ koji uključuju skupove simbola i rituala kako bi označili smrt pojedinog napadača kao doprinos naciji. Obitelji napadača često dobivaju materijalne nagrade za svoju žrtvu. Kao rezultat toga, umjetnost mučeništva dobiva podršku javnosti i postavlja temelj nadolazećim napadima (Pape, 2003). Nacionalizam je vrlo moćna ideologija koja može pružiti ideološki okvir za sve vrste političkih ciljeva, kao što su raspad ili formiranje država. Također je jedna od najrasprostranjenijih ideologija na svijetu i ima mnoge oblike, a oni se kreću od uobičajenih pasivnih oblika do aktivnijih koji podrazumijevaju političko djelovanje za ostvarenje nacionalističkih ciljeva. Ti se ciljevi mogu kretati od kulturne autonomije do separatizma ili iredentizma. U 21. stoljeću radikalni etno-nacionalizam, a posebno etno-separatizam, ostao je jedna od najrasprostranjenijih ideologija. Međutim, postupno ga je zamjenjivao vjerski, posebno islamistički ekstremizam. Religijski ekstremizam sve je češće služio kao ideološka osnova za terorističke skupine koje djeluju na lokalnoj razini, ali i za transnacionalni nasilni islamistički pokret u nastajanju. Ponekad je, kao kod Islamskog pokreta Uzbekistana, nasilni islamizam služio kao alternativa nacionalizmu, u drugim slučajevima, kao u Kašmiru ili Čečeniji, korišten je u kombinaciji s radikalnim etnoseparatizmom (Stepanova, 2008).

Svaka rasprava o samoubilačkom terorizmu podrazumijeva objašnjenje uloge religije. Treba posebno razmotriti racionalnost utemeljenu na religiji. Za početak religija djeluje kao važan motivator za ljudska djela. Sustavi vrijednosti onih koji se smatraju istinskim vjernicima, razlikuju se od onih koji sebe smatraju ateistima. To dovodi do različitih kognitivnih referentnih okvira: ono što je racionalno za vjernika, može biti jednako iracionalno za nevjernika. Mnoge religije imaju okvire racionalnog izbora ugrađene u njihove sustave vjerovanja. Pojmovi "neba" nasuprot "paklu" više su ili manje prisutni u većini religija, a putovi do bilo kojega od njih ovise

o tome kako su vjernici proveli život. Usklađenost s dogmama dovodi do boljeg zagrobnog života i obrnuto. Izbor zagrobnog života racionalan je onoliko koliko osoba "odluči" živjeti u grijehu ili u pravednosti prema različitim vjerskim institucionalnim standardima. Problem prihvaćanja religije kao faktora-varijable ovdje je taj što bi rezultirajući okvir racionalnog izbora predviđao da će svi akteri vjernici obično težiti postizanju istog ishoda: „Nebo“ za kršćane, „Nirvana“ za budiste, „Shamayim“ za hebreje ili "Jennah" za muslimane. Ako se pretpostavi da je religija pretežna pokretačka snaga među „novim“ teroristima, trebala bi biti jednako istinita i druga pretpostavka: da bi svi vjernici u svojim uvjerenjima počinili djela samoubilačkog ili nesuicidalnog nasilja kako bi oduzeli živote nevjernicima. Međutim, ovo se gledište ne uspijeva znanstveno potvrditi (Nalbandov, 2013). Ustaljeno je gledište kako islamističke terorističke organizacije češće proizvode samoubilačke udare, međutim Pape (2003.) i Bloom (2004) primjećuju da su velik dio samoubilačke terorističke aktivnosti 1980-ih i 1990-ih pokrenule sekularne, neislamističke skupine poput Kurdske radničke stranke u Turskoj ili Oslobođilački Tigrovi Tamijskog Elama na Šri Lanki. Pape je svojim istraživanjima pokazao da terorističke skupine koriste religiju u slučajevima strane okupacije, pod uvjetom da je dominantna religija društva okupatora različita od one u okupiranom društvu. Naglašavanje religijske razlike omogućuje terorističkim vođama lakše prikazivanje konflikta u obliku zero-sum, odnosno demoniziranje neprijatelja i legitimiziranje mučeništva (Pape, 2003). Stepanova iznosi podatak da u periodu od 1968.-2006. godine postoje samo četiri godine u kojima je bilo više religijskih nego nacionalističkih napada. Što se tiče ljudskih žrtava, tek je 1993. godine vjerski terorizam prvi put imao više smrtnih slučajeva nego nacionalistički terorizam (Stepanova, 2008). Uz sve navedeno, recentnija istraživanja pokazala su kako religija nije primarni faktor za motiviranje članova, već služi kao ideološki pokretač koji organizacije koriste za mobiliziranje i opravdavanje svojih nasilnih radnji (Grubić, 2012, prema Sheehy-Skeffington, 2009).

Kontekstualni čimbenici također igraju važnu ulogu u odabiru strategije. Ne djeluju sve terorističke skupine na mjestima na kojima će se taktike samoubojstva isplatiti. Smatra se da prisutnost ili odsutnost demokratskih režima, slobode medija (Savun i Phillips, 2009) i neovisnih pravosuđa (Findley & Young, 2011) utječu na vjerojatnost pojave terorizma općenito. Nadalje, lokalna podrška samoubilačkim napadima (ili nedostatak iste) također može utjecati na strategije koje su skupine usvojile, posebno kada se one oslanjaju na tu potporu za nastavak operacija (Horowitz, 2010). Militantne skupine koje djeluju strateški mogu stvoriti naraciju, oslanjajući se na vjerske tekstove ili zajedničke običaje kako bi legitimirale nasilje i

stekle potporu. U prilog strateškom djelovanju terorista samoubojica ide činjenica da skupine prepoznaju da se uvjeti s vremenom mijenjaju i prilagođavaju strategije. Podrška skupinama koje koriste taktike samoubojstva varirat će kako se uvjeti mijenjaju. Tako su na primjer, palestinske skupine mogle očekivati korist od samoubilačkog terorizma u vremenima kada je među palestinskim narodom bilo malo optimizma u pogledu mirovnog procesa s Izraelom (Bloom, 2004).

Izuzmemo li organizacijske čimbenike terorističke organizacije, stratešku racionalnost vođa i kontekstualnost, postavlja se pitanje što još utječe na pojedinca da si oduzme život samoubilačkim napadom? Psiholozi su preispitali mogu li teroristi samoubojice doista biti suicidalni (Victoroff, 2005; Townsend, 2007; Lankford, 2011). Ako su napadači suicidalni, tada mogu postojati uvjeti pod kojima bi samoubilačka misija osigurala način da se postigne željeni kraj bez troškova povezanih sa samoubojstvom (npr. gubitak časti). Uglavnom su demantirani nalazi znanstvenika da su prediktori samoubilačkih napada depresija, posttraumatski stres i beznađe pojedinca. Vjerojatniji razlog samoubojstva su poticaji od strane terorističke organizacije u kombinaciji s drugim čimbenicima, poput očaja ili potrebe da se osiguraju drugi, altruizam u obliku samopožrtvovanja u korist zajednice ili šire obitelji (Pedahzur i sur., 2003).

Assaf Moghadam smatra da je najprimjereniji i najobuhvatniji teorijski model za proučavanje terorizma multi-dimenzionalni model. On uključuje 3 razine promatranja: individualnu razinu, organizacijsku razinu i razinu okoline čime inkorporira interakciju između aktera koji se odlučuje na samoubilački akt, terorističke organizacije i društvene okoline iz koje samoubilački terorizam potječe. Prvu razinu predstavlja pojedinac koji je spreman žrtvovati vlastiti život za viši cilj. Motivatore za taj čin možemo podijeliti na eksterne i interne. Eksterni faktori mogu biti: učinak procesa socijalizacije i potpore zajednice. Interni faktori mogu uključivati reakcije na osobnu patnju, patnju obitelji i zajednice ili frustracije koje proizlaze iz strane okupacije; te obiteljske ili prijateljske veze s terorističkim organizacijama. U odnosu između terorističke organizacije i pojedinca, značajnu ulogu ima proces internalizacije organizacijskih normi, što rezultira radikalizacijom pojedinca. Te norme produbljuju grupnu povezanost pojačavajući grupnu solidarnost i pomažući u osnaživanju grupnog identiteta. Stoga, analiza individualne razine nastoji ustanoviti motive pojedinaca za izvršenje samoubilačkog napada. Druga razina uključuje terorističke organizacije. Studije o organizacijskoj dimenziji samoubilačkog bombaškog napada uglavnom nude objašnjenja racionalnog izbora. Primjeri uključuju analize troškova i koristi (*cost-benefit*) (Harrison, 2001; Pape, 2005), sposobnost samoubilačkog bombaškog napada da uravnoteži moć u asimetričnom

ratu (Gupta i Mundra, 2005; Luft, 2002), domaće političko natjecanje i zadobivanje javne potpore od strane različitih organizacija (Bloom, 2005). Terorističke organizacije koriste sve moguće resurse (materijalne i nematerijalne) za promoviranje samoubilačkog terorizma. Krajnji cilj je naravno generiranje potpore što većeg broja pristaša. Organizacija može regrutirati pojedince kroz dobro osmišljenu propagandu, pozivajući se na karizmatično vodstvo ili koristeći eufemistički govor. Unatoč heterogenim političkim ili vjerskim motivacijama samoubilačkih napada, taktike koje terorističke organizacije koriste za prikupljanje potpore vrlo su slične (Gill, 2007). Analiza terorističke organizacije pokušava shvatiti načine na koje organizacija upošljava pojedince i šalje ih u smrt. Posljednji čimbenik u ovom odnosu predstavlja okolinu koja uključuje socijalne, političke, povijesne, kulturne, ekonomske i religijske faktore. Analiza okoline je važna jer istražuje strukturalne faktore koji stvaraju kontekst u kojemu egzistiraju samoubilački napadi. Izvršeni samoubilački akti utječu na okolinu unutar koje postoje uzroci i povodi koji vode do samoubilačkog terorizma. Iznenadujuća, a ujedno i fascinantna pojava je široka potpora društva koju uživaju terorističke organizacije pri korištenju kampanja samoubilačkog terorizma. Studije o socijalnoj dimenziji (samoubilačkog) terorizma usredotočuju se na čimbenike kao što su stupanj političke slobode i siromaštva u društvu (Abadie, 2004) i frustracije izazvane socijalnom nepravdom (Bloom, 2005; Khashan, 2003; Merari, 1990). Hafez (2006) ističe da osjećaj viktimizacije i prijetnje u kombinaciji sa simboličnim narativima koji štuju mučeništvo i legitimne vođe koji pristaju na nasilje, dovode do društvene potpore samoubilačkim bombaškim napadima (Hafez, 2006, prema Gill, 2007). Za objašnjenje zašto društvo daje potporu ovako radikalnim aktivnostima Greenberg i sur. (1986) razvili su teoriju upravljanja terorom. Oni tvrde da je znanje o neizbježnosti smrti najosnovnija prijetnja s kojom se ljudi suočavaju, stoga je to najjači motivator ljudskog postojanja. Kada je osjećaj prijetnje istaknut, povećavaju se pozitivni osjećaji prema onima koji imaju sličan sustav vrijednosti, dok se istovremeno povećavaju negativni osjećaji prema onima koji se smatraju prijetnjom. U uvjetima prijetnje, odluke se temelje na osjećajima, ali kada su osjećaji prijetnje niski, odluke se donose i na temelju razuma (logike) i osjećaja. Što je najvažnije, Greenberg i sur. (1990) i Lavine i sur. (2002) pronašli su pozitivnu korelaciju između istaknutosti prijetnje i vjerojatnosti pribjegavanja autoritarnim načinima razmišljanja. Ovo može rezultirati potragom za grupom koja stvari promatra crno – bijelo i vodstvom koje će umanjiti anksioznost koju je proizvela nastala situacija. Drugim riječima, u uvjetima prijetnje, ljudi će vjerojatnije slijediti određene vrste vođa koji zagovaraju autoritarne vrijednosti i simboličke narative za koje se smatra da su legitimni i agresivni prema onima koji uzrokuju prijetnju i tjeskobu (Greenberg i sur., 1990; Lavine i sur., 2002, prema

Gill, 2007). Zaključno možemo istaknuti da politička situacija, nasilje, percepcija prijatnje i strah dovode do podrške nasilju kao obliku suprotstavljanja neprijatelju, što u ekstremnim slučajevima znači upotrebu samoubilačkog terorizma.

Unatoč mnogim teorijama koje pokušavaju objasniti pojedinačne uzroke pojavnosti terorizma ili samoubilačkog terorizma, u ovom radu usredotočeni smo na jedno određeno područje, odnos između samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države. Znanstvenici su iznijeli niz različitih ideja o njihovoj povezanosti, od kojih većina pripada školi političkog pristupa ili strateškoj školi, iako nijedna nije specifična za samoubilački terorizam (Jackson Wade i Reiter, 2007). Joseph Eyeran (1998) za školu političkog pristupa tvrdi da dostupnost veće političke participacije u demokracijama pruža alternativna sredstva političkog djelovanja, što smanjuje pojavnost terorizma u demokracijama. Ta škola temelji se na pretpostavci da su terorističke organizacije političke organizacije koje nastoje maksimizirati svoje političke ciljeve uz minimaliziranje troškova (Crenshaw, 1990; Denardo, 1985, prema Eyeran, 1980). Organizacija će odabrati nenasilnu aktivnost ako joj se pruži prilika i očekuje da će to proizvesti promjenu u društvu. Suprotno tome, nenasilna legalna politička aktivnost manje je poželjna od nasilja ako politička organizacija vjeruje da neće proizvesti promjene u vladinoj politici ili da će rezultirati odmazdom vlade. Škola političkog pristupa stoga tvrdi da demokratske države nude više kanala nenasilnog izražavanja, a time i da će doživjeti manje terorizma od nedemokracija (Eyeran, 1980). Druga perspektiva postavlja niz specifičnih razloga zbog kojih bi demokracije trebale biti češća meta terorizma. Autori strateške škole tvrde da slobodni tisak u demokracijama privlači teroriste gladne javnosti, da naglasak na osobnim slobodama i slobodi izražavanja i organiziranja potiče pojavnost terorizma (Engene, 2004 prema Jackson Wade i Reiter, 2007) i da zaštita građanskih sloboda u demokracijama sputava protuterorističke mjere (Wilkinson, 2001 prema Jackson Wade i Reiter, 2007). Demokracije svojim građanima i teroristima omogućuju slobodu kretanja i udruživanja te lak pristup javnim zgradama. Uz to, demokracije općenito zahtijevaju rigorozne dokaze krivnje kako bi zadržale ili osudile osumnjičenika (Schmid, 1993, prema Jackson Wade i Reiter, 2007). Strateška škola dakle tvrdi da su demokracije češća i lakša meta terorističkih organizacija.

2.2. (Samoubilački) terorizam i nacionalna sigurnost

Sigurnost predstavlja preduvjet postojanja i opstanka pojedinca i šire društvene zajednice, a samim time i države. Iako zvuči vrlo jednostavno, za pojam i koncept sigurnosti ne postoji jedna konsekvualna definicija. Dakako, sigurnost je postala multidisciplinarni pojam čiju teorijsku i empirijsku raspravu pronalazimo u gotovo svakom znanstvenom području. Tako će

nam pojam sigurnosti, a osobito nacionalne sigurnosti, u ovom radu pomoći u objašnjavanju odnosa samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države.

Kako je ranije napomenuto, sigurnost nema jednoznačno značenje. Ipak, možemo izdvojiti nekoliko najčešće korištenih definicija. Arnold Wolfers (1962) razlikuje sigurnost u objektivnom smislu, pri čemu se mjeri odsutnost prijetnji stečenim vrijednostima, te u subjektivnom smislu, što znači odsutnost straha da će takve vrijednosti biti ugrožene (Mutimer, 2010, prema Wolfers, 1962). Ponekad se Wolfersovo shvaćanje vidi kao negativan i pozitivan pristup sigurnosti. Negativan je onaj koji govori o odsutnosti prijetnji (ugroza), a pozitivni se odnosi na pokušaj osiguravanja vrijednosti i stanja koja su krucijalna za bilo kojeg aktera (Lucić, 2017).

Ovdje treba istaknuti različite pristupe sigurnosti, kao i podjelu na tradicionalno i moderno poimanje sigurnosti. Pristupi sigurnosti orijentirani na države dominirali su međunarodnim odnosima iz dva razloga. Prvo, države su smatrane središnjim akterima u međunarodnim poslovima. Drugo, sigurnost je smatrana njihovom glavnom preokupacijom. Iz te perspektive fokusiranje na države ima smisla budući da: 1) su se države razvile pod pritiscima međunarodne politike; 2) smatrane su organima jedinstvene koncentracije moći; 3) i dalje predstavljaju točke lojalnosti i osjećaja identiteta; 4) one predstavljaju najveće ljudske zajednice. Sigurnost države ima dva glavna obilježja. Zadaća države je prije svega osigurati se od vanjskih prijetnji. S druge strane, mora pružiti zaštitu i od unutarnjih prijetnji koje mogu dovesti u pitanje njezin karakter, vladavinu, teritorijalni i demografski integritet. Zbog toga su one s jedne strane defenzivno orijentirane, a s druge strane često predstavljaju opasnost drugim državama i njihovim građanima – „one su i ugrožene i prijeteće, zastrašene, dok su istovremeno naoružane i opasne“ (Morgan, 2010:29). Sigurnost države utječe na osjećaj sigurnosti građana, odnosno oni subjektivno procjenjuju sigurnost vlade i države. Nacionalna sigurnost sastoji se od četiri osnovna elementa: fizičke sigurnosti, autonomije, razvoja i vlasti. Fizička sigurnost je sigurnost od vojnog ili drugog napada. Autonomija se definira kao sloboda od obaveze primanja naredbi i kontrole od strane drugih. Građani i vlade ju smatraju najvažnijim elementom državne sigurnosti jer nedostatak ili gubljenje autonomije, znači gubljenje moći i autoriteta. Nacionalni razvoj (ekonomski, društveni, obrazovni, politički) je središnji element državne sigurnosti. Države moraju konstantno pribavljati nove resurse koje usmjeravaju u razne svrhe. Posljednja komponenta, vlast, je sposobnost upravljanja vlastitim područjem. To podrazumijevanja posjedovanje moći, dometa i legitimiteta za dobivanje poslušnosti i gušenja neposlušnosti. Najutjecajniji pristupi sigurnosti u međunarodnoj politici su realistički, liberalni i marksistički,

dok drugi pristupi uključuju konstruktivizam koji ističe kako sigurnost pojedinaca i država nisu nepromjenjivi koncepti nego društveni konstrukti koji su podložni promjenjivim tumačenjima (Morgan, 2010).

Prema tradicionalnom shvaćanju, sigurnost se promatra kroz prizmu vojne moći država i sile koju država posjeduje kako bi očuvala i/ili povećala stupanj sigurnosti svojih građana. Takvo shvaćanje sigurnosti zastupaju realisti u čijem središtu je pojam moći. Naime, oni tvrde da države teže razvoju i održavanju distribucije moći kako bi održale sigurnost. U tom smislu, zaokupljenost država vlastitim interesima kojima je uporište u moći kao ključnim aspektom sigurnosti, stvaraju sigurnosnu dilemu. Bit sigurnosne dileme je u tome da države poduzimaju akcije kako bi se zaštitile i osigurale, a time zapravo prouzrokuju reakcije koje umanjuju njihovu sigurnost. U međunarodnoj politici, smatraju realisti, države se međusobno odnose u okvirima moći, a svaka je ograničena u korištenju te moći prije svega suprotstavljanjem moći drugih. Marksistički pristup tvrdi da je međunarodna politika proizvod kontinuiranog razvoja međunarodnog kapitalističkog sustava. U tom sustavu akteri su klase i njihovi ekonomski entiteti koji vladaju državama i koriste državnu moć kako bi slijedile svoje interese. U međunarodnoj politici razvoj se odvija kroz kapitalističku penetraciju u slabije razvijene države kako bi ih iskorištavali kao tržišta, izvore resursa i jeftinu radnu snagu. Predstavnici liberalističke kao i realističke perspektive, države smatraju najvažnijim akterima u međunarodnoj politici. Ipak, prave odmak od države kao takve te kao najvažnijeg aktera imenuju vlade, odnosno tko vlada – koje elite, vođe ili političke stranke. Za razliku od realista, naglašavaju dobrobiti sudjelovanja u međunarodnoj politici koju vide kao postupno stvaranje i evoluciju učinkovite međunarodne zajednice. Smatraju uzaludnim traženje sigurnosti unilateralno, već sigurnost poimaju kao međuovisni koncept (Morgan, 2010).

Već je napomenuta problematika definiranja sigurnosti općenito, a taj problem zahvaća i uži pojam nacionalne sigurnosti. Općenito, nacionalna sigurnost se odnosi na sigurnost nacije, društva i države. Iako se može proučavati na različite načine, ustaljeno je gledište kako se nacionalna sigurnost sastoji od tri temeljna elementa: politika nacionalne sigurnosti; sustav i strategija nacionalne sigurnosti te provedbena politika nacionalne sigurnosti. Politika nacionalne sigurnosti se odnosi na određivanje općih ciljeva i političkih načela, a uključuje područja poput vanjske, obavještajne, socijalne, obrambene politike. Strategija nacionalne sigurnosti označava sposobnost primjene nacionalnih resursa radi ostvarenja nacionalnih interesa. Cilj strategije je osigurati zaštitu i opstojnost temeljnih potreba države i društva, kao što su opstanak i djelovanje države sa svim elementima njezine neovisnosti, slobode,

teritorijalne cjelovitosti; zaštita i sigurnost građana, napredak države i društva, zaštita ustavnog poretka itd. Provedbena politika nacionalne sigurnosti označava provedbu sadržaja nacionalne sigurnosti. To podrazumijeva izgradnju funkcionalnih institucija te rješavanje sukoba (Bilandžić, 2014).

Nacionalna sigurnost postoji jer postoje različita ugrožavanja, a njezina zadaća je spriječiti te ugroze. Postoje tri izvora ugrožavanja: prirodni; zlouporabe znanstveno-tehnoloških dostignuća te društvene proturječnosti (Javorović, 1997, prema Bilandžić, 2014). Predmet ovoga rada, terorizam, pripada kategoriji društvenih proturječnosti. Neizostavne teorije i teorijske perspektive kojima se pokušava objasniti fenomen terorizma u odnosu na nacionalnu sigurnost su: teorije moći, teorije sukoba i pojam sigurnosne dileme. Moć se, prema Maxu Weberu, definira kao sposobnost da se vlastitom voljom drugima nameće određeno ponašanje. U okviru studija sigurnosti, srž međunarodnih odnosa i politike je borba za moć. Odnosno, države se međusobno odnose s obzirom na količinu moći koju posjeduju. Teorije sukoba naglašavaju kako su sukobi trajna i uobičajena odlika društva koji nastaju zbog postojanja razlika u interesima različitih društvenih skupina. Autori teorija sukoba uglavnom istražuju odnose između dominantnih i deprivilegiranih skupina, a većinom kroz prizmu moći, nejednakosti i borbe. Koncept sigurnosne dileme je jedan od ključnih elemenata nacionalne (međunarodne) sigurnosti. Pojam je skovao John H. Herz 1950. godine kada je pokušavao objasniti neuspjeh međunarodne zajednice u postizanju mira. Bit sigurnosne dileme je u konstantnom povećavanju moći države, kako bi povećala vlastitu sigurnost, a time izaziva dilemu i osjećaj nesigurnosti kod druge države, koja se radi postizanja vlastite sigurnosti počinje ponašati na identičan način (Bilandžić, 2014).

Konferencija na Sveučilištu York u Kanadi 1994. zaslužna je za novu, proširenu perspektivu unutar sigurnosnih studija – kritičke sigurnosne studije. Začetnici kritičkih sigurnosnih studija su Keith Krause i Michael C. Williams koji su knjigom *Critical Security Studies: Concepts and Cases*, udarili temelj daljnjem razvoju unutar sigurnosnih studija. U tom nazivu, „kritičko se odnosi na perspektivu koja teži stajati izvan prevladavajućih struktura, procesa, ideologija i ortodoksnih mišljenja...” (Mutimer, 2010 prema Booth, 2005:75). One su izmijenile pogled na tradicionalno shvaćanje sigurnosti i uvele nove kategorije za razmatranje pitanja sigurnosti. Država je i dalje ostala referentni okvir sigurnosti, ali sada sigurnosno pitanje postaju i pojedinci, grupacije na nacionalnoj razini, ali i čovječanstvo u cjelini. Zamisao znanstvenika iz kritičkih studija jest da bi one trebale: 1) preispitivati referentni objekt sigurnosti; 2) smatrati sigurnost kao nešto više od vojne sigurnosti; i 3) promijeniti način na koji se sigurnost proučava.

Ubrzo nakon uspostavljanja kritičkih sigurnosnih studija, Barry Buzan, Ole Waever i Jaap de Wilde objavili su knjigu *Security: A New Framework for Analysis* koja je pokrenula novu perspektivu proučavanja sigurnosti zvanu Kopenhaška škola. Dva su ključna razvoja sigurnosti prisutna u toj knjizi: gledište Buzana o sektoralnoj analizi sigurnosti te koncept sekuritizacije Olea Waevera. Waever se odnosi prema sigurnosti kao prema govornom činu. Sekuritizacija je društveni proces gdje se određeno pitanje, pojava ili problem označava kao sigurnosni pri čemu glavnu ulogu imaju društveni akteri koji na taj način konstruiraju sigurnost (Mutimer, 2010). Vrhunac Buzanove perspektive o sigurnosti označava knjiga *People, States and Fear* u kojoj naglašava tri razine promatranja nacionalne sigurnosti (individualna, državna i međunarodna), a osim vojne sfere i sile, nacionalnu sigurnost proširuje na ekonomsko, političko, socijalno i ekološko područje. Vojno područje se odnosi na ofenzivne i defenzivne sposobnosti države; političko područje uključuje brigu države za stabilnost, sustav vlasti i ideologiju; ekonomsko označava mogućnost pristupa prirodnim bogatstvima, tržištu i financijama; socijalno područje određuje uvjete i evoluciju tradicija, kulture, jezika, običaja i nacionalnog identiteta; posljednje, ekološko područje, uključuje brigu o zaštiti biosfere (Bilandžić, 2014). Kada su izdvojeni ključni koncepti za razumijevanje (nacionalne) sigurnosti, sumarno možemo istaknuti kako je nacionalna sigurnost široki pojam koji uključuje sve segmente ljudskog i društvenog postojanja. Samo uz kohabitaciju i ravnotežu svih entiteta (vojnih, ekonomskih, socijalnih, političkih i ekoloških), država može izgrađivati i održavati svoju nacionalnu sigurnost.

2.2.1. Sigurnost režima

U kontekstu političke sigurnosti, a nastavno na područje istraživanja ovoga rada, može se izdvojiti jedan poseban oblik sigurnosti – sigurnost režima. Većina građana razvijenih i bogatih zemalja uživa visoke standarde sigurnosti. Za razliku od njih, građani zemalja u razvoju suočavaju se s neprestanim sigurnosnim izazovima, od međudržavnih ratova, terorizma, nasilja, siromaštva i gladi, političke i ekonomske nestabilnosti, do potpunog sloma države. Te države su dakle pod izravnim vanjskim ili unutarnjim prijetnjama. Iznutra, česte su bile nasilne intervencije u politiku od strane oružanih snaga, odnosno vojni puč. Prijetnje dolaze i od strane „jakih ličnosti“, pojedinaca ili skupina koje koriste stečenu moć kako bi ugrozile ili osporile moć države. U svrhu zaštite vlastitih interesa, različite etničke i vjerske skupine ili ideološke frakcije također nasiljem mogu poljuljati autoritet i legitimnost države.

Rast bezakonja i kolaps vladinih institucija mogu dovesti do polagane erozije državnih institucija i procesa. Dobar primjer nalazimo u Liberiji i Somaliji za vrijeme sukoba. Tamo su različite frakcije istovremeno tvrdile da predstavljaju legitimnu vlast, unatoč nedostatku nužne

kontrole nad teritorijem ili institucijama. Od vanjskih izvora prijetnji možemo izdvojiti nekoliko najčešćih. Slabe države su ranjive na uplitanje i intervenciju drugih država ili skupina. Tako moćne države mogu biti izravni sponzori državnom udaru ili narodnom ustanku s ciljem rušenja nekog režima. Primjere možemo naći u američkoj invaziji na Grenadu, Panamu, Afganistan i Irak. Vanjska prijetnja može doći i zbog prelijevanja sukoba i nemira iz susjednih regija kao što se genocid u Ruandi proširio na susjedni Zair što je ubrzo dovelo do rušenja režima tadašnjeg predsjednika Mobutua Sesea Seka. Razlog takvih prelijevanja u slabe države je nepostojanje strukturalnih kapaciteta za učinkovitu kontrolu državne granice (Jackson, 2010).

Job (1992) ovakve pojave objašnjava kroz „dilemu nesigurnosti“ za vladajuće elite: što više elite pokušavaju uspostaviti učinkovitu državnu vlast, to više uzrokuju izazove svome autoritetu od strane moćnih skupina u društvu. Dilema nesigurnosti slabih država je funkcija strukturalnih uvjeta njihovog postojanja. Budući da takvim državama nedostaju učinkovite institucije, monopol na sredstva nasilja i uopće konsenzus o ideji države, one su u konstantnoj prijetnji opstanku svojega autoriteta. U tom smislu autor tvrdi da se sigurnost režima (uvjeti u kojima su vladajuće elite sigurne od prijetnji njihovoj vladavini), više ne može razlikovati od državne, odnosno nacionalne sigurnosti (uvjeti u kojima su institucije, procesi i strukture države u mogućnosti nastaviti učinkovito funkcionirati neovisno o sastavu vladajuće elite) (Job, 1992, prema Jackson, 2010). Postoje prijepori o korištenju izraza „slabe“ i „jake“ države, no objašnjenja nekih autora pojednostavljaju stvar. Thomas (1989) povezuje slabost ili jakost države s institucionalnim kapacitetom te razlikuje dva oblika državne moći. Despotska moć se odnosi na državnu moć prisile i upotrebu iste za nametanje vladavine. Druga, infrastrukturalna moć označava učinkovitost i legitimitet državnih institucija te sposobnost države da vlada putem konsenzusa. Zaključuje usporedbom da jake države imaju slabiju despotsku moć, a jaku infrastrukturalnu, dok je kod slabih država obrnuto, odnosno imaju jaču despotsku, a slabiju infrastrukturalnu moć (Thomas, 1989, prema Jackson, 2010). Buzan (1991) s druge strane, tvrdi da se države sastoje od tri komponente: 1) fizičke baze; 2) institucionalnih kapaciteta i 3) „ideje o državi“. Za razliku od Thomasa, snaga/slabost države se kod Buzana očituje kroz ideju o državi i opsegu u kojemu društvo oblikuje konsenzus o istoj te se poistovjećuje s njom. Stoga slabe države karakterizira manjak političkog i društvenog konsenzusa koji bi uklonio potrebu korištenja sile (Buzan, 1991, prema Jackson, 2010). Migdal se opet orijentira na kapacitet države, odnosno sposobnost državnih vođa da koriste državne organe kako bi natjerali ljude da čine ono što se od njih traži. On time suprotstavlja odnos između države i društva. Odnosno, u

slabim državama, tvrdi Migdal, postoji sukob država-društvo jer se država suočava s moćnim snagama pokušavajući ih zaustaviti silom, što posljedično dovodi do nasilnog otpora. Iz navedenoga možemo zaključiti da postoje tri dimenzije državne snage: 1) infrastrukturna sposobnost državnih institucija; 2) sposobnost države da upotrijebi silu protiv onih koji osporavaju njezin autoritet; 3) nacionalni identitet i kohezija u smislu identificiranja stanovništva s nacijom-državom (Migdal, 1988, prema Jackson, 2010).

Najočitija karakteristika slabih država je njihova nesposobnost uspostavljanja i održavanja monopola na sredstva prisile. U većini takvih država, oružane snage su loše opremljene, sa slabim vodstvom te podložne frakcijskim podjelama (Jackson, 2010). Ako to nije slučaj, onda su države suočene s privatnim vojskama, kriminalnim bandama, naoružanim religijskim ili etničkim skupinama. Dijametralna suprotnost slabim državama su jake države koje imaju sposobnost održati društvenu kontrolu, osigurati poštivanje zakona, donositi učinkovite odluke, očuvati stabilnost i koheziju, poticati društvenu participaciju, osigurati osnovne usluge, dobro upravljati nacionalnom ekonomijom te održati legitimitet (Dauvergne, 1998). Osim toga, jake države postoje kao hegemonijska ideja ukorijenjena u glavama stanovništva (Migdal, 1998, prema Jackson, 2010).

Na primjeru Egipta i Libanona vidimo još jednu karakteristiku slabih država. Vlade u tim državama nisu imale sposobnost riješiti pitanje siromaštva i osnovnih socijalnih potreba, poput hrane i vode, sanitarnih čvorova, zdravstvenih klinika i obrazovnih ustanova, što je dovelo do razvoja nedržavnih aktera. U Egiptu je Muslimansko bratstvo postalo popularno ne samo zbog svoje doktrine „Islam kao rješenje“, već i zbog pružanja potrebnih usluga stanovništvu. Nedostatak socijalne skrbi bio je jedan od motiva egipatske revolucije, jer su cijene hrane rasle, a vlada nije mogla stanovništvo držati pod kontrolom. Također, loša ekonomska situacija te korumpirani i autoritarni režim, bili su glavni razlozi egipatske revolucije. U Libanonu postoje različite oružane skupine koje unatoč završetku građanskog rata 1991. godine, ograničavaju doseg libanonskih oružanih snaga na određena područja. Na jugu je Hezbollah stvorio „državu u državi“ kojoj vojska nema pristup, ali s druge strane, poput Muslimanskog bratstva, građanima pruža socijalne usluge, zdravstvenu zaštitu i sigurnosti što im je povećalo popularnost i broj pristaša (Schwarz; de Corral, 2011).

Sigurnosne strategije slabih država ovise prvenstveno o tome radi li se o unutarnjoj ili vanjskoj prijetnji. Jedan primjer je slučaj u kojemu elite na unutarnju prijetnju odgovaraju nekim oblikom moći, prisile ili zastrašivanja. Međutim, takva strategija zahtijeva trošenje velike

količine nacionalnih resursa na vojne zalihe te korištenje nasilja protiv stvarnih ili zamišljenih neprijatelja. To je najčešća sigurnosna strategija elita slabih država, a odražava se u kaotičnom stanju ljudskih prava. Ukoliko nisu u mogućnosti vojnim putem, opozicija se rješava uhićenjima, plaćenim ubojstvima, nestancima itd. Postoji i slučaj u kojemu se oružane snage mogu okrenuti protiv režima. Zbog toga elite ponekad moraju oslabiti oružane snage stvaranjem podjela, uspostavljanjem posebnih jedinica ili poticanjem rivalstva između jedinica. Suprotno nasilnim sredstvima, elite slabih država ponekad pokušavaju stvoriti pozitivne načine potpore režimu. Za to se služe koruptivnim djelima pri čemu se udružuju s nekim socijalnim skupinama u mreže međusobne razmjene. Slučaj završetka rata u Sierra Leoneu u kojemu je vođa Revolucionarne ujedinjene fronte postao ministar rudarstva je primjer „pogodovanja elitama“. Naime, elite u obrani svoje vlasti, na razne načine pogoduju određenom pojedincu ili skupini. Sljedeća strategija uključuje poticanje međuregionalnih sukoba kao sredstva sprječavanja ujedinjenja opozicije. Takva strategija naziva se etnička manipulacija ili „politika identiteta“. Zadnja strategija koja se tiče unutarnjih prijetnji uključuje manipulaciju demokratskih političkih procesa. Velik broj država bio je pod međunarodnim pritiskom te su bile primorane održati demokratske izbore. Manipulacija se odražavala kroz monopol i kontrolu medija, krađu izbornih listića te kršenje izbornih pravila. Osim ovih unutarnjih strategija, elite slabih država mogu stvoriti saveze s moćnim eksternim entitetima. Jedna od najčešćih strategija je zapošljavanje stranih plaćenika, privatnih vojski ili zaštitarskih poduzeća. Osim tog oblika, česta su savezništva s moćnim državama koje mogu doprinijeti zaštiti trenutnog režima. U današnjem ratu protiv terora slabe države ojačavaju unutarnju sigurnost u zamjenu za suradnju u borbi protiv terorizma. Tako na primjer Sjedinjene Američke Države daju vojnu i ekonomsku pomoć državama kao što su Pakistan, Saudijska Arabija, Indonezija i Uzbekistan. Na kraju, elite slabih država mogu se udružiti s ostalim slabim državama u regionalne obrambene saveze kako bi se međusobno podupirale i štatile. U konačnici, posljedica ovih sigurnosnih strategija je uglavnom kobna. Slaba država ili režim postaje najveća prijetnja sebi i svojem stanovništvu na način da represija i politika identiteta prijete fizičkom opstanku ljudi, a podrivanje državnih institucija prijetnja postojanju i blagostanju države (Jackson, 2010).

Uzroke nastanka slabih država ili nesigurnosti režima objašnjavaju dvije teorije: teorija o nastanku države i teorija politike diktatora. Pobornik prve teorije, Ayooba (1995) tvrdi da uvjeti koji dovode do nesigurnosti slabih država predstavljaju normalan stadij u dugotrajnom procesu izgradnje države iz kojeg će kasnije izrasti jake države. Uporište toj teoriji je mukotrpan proces konsolidacije država na europskom tlu. Međutim, današnje slabe države moraju se suočavati s

efektima kolonijalne vladavine koje europske države nisu iskusile. Nametanje stranih doktrina i državnih institucija, iracionalne državne granice, nedostatak nacionalnog identiteta, podijeljena društva, neefikasne ekonomije i kultura političkog nasilja su samo neki faktori koji proces izgradnje države čine znatno težim. Osim toga, od slabih država se očekuje da postanu učinkovite i djelotvorne demokratske države u roku nekoliko desetljeća. Uz to, trebale bi se konsolidirati bez nasilja, korupcije i kršenja ljudskih prava. Kraj Hladnog rata predstavlja prekretnicu u međunarodnom sustavu. Dok je za njegova trajanja položaj slabih država bio barem prividno stabilan (na temelju pogodovanja određenim elitama ili državama), kraj je označio prestanak vojne i ekonomske potpore mnogim slabim državama. Međunarodne financijske institucije uvjetovale su slabije države – ukoliko se dogode određene promjene u ekonomskim i političkim sferama, nastavit će se sa zajmovima i pomoći. Strategije elita od tada su se orijentirale na namjerno uzrokovanje propasti države i nemira. Logika takvog djelovanja je u tome što se u kontekstu propadajuće države, elite mogu baviti oblicima komercijalne, uglavnom ilegalne aktivnosti (Jackson, 2010).

2.3. Država i političko uređenje države

Klasifikacija oblika države i vladavine prema određenim obilježjima unutarnje organizacije vlasti ubraja se u najstarije zadaće znanosti o politici (Merkel, 2011). Svako državno i političko uređenje posjeduje određena svojstva koja ga razlikuju od ostalih tipova. Političko uređenje nije samo kategorija adekvatna za komparaciju država kao političkih jedinica, nego omogućuje dublje razumijevanje ukupnog društva (Lucić, 2017). Smatra se da je prva klasifikacija oblika države nastala u 5. st. pr. Kr. s Herodotovim razgovorom s Perzijancima, a prvi vrhunac dostiže u grčkoj antici u Platonovoj i Aristotelovoj trodiobi u nauku o tipovima vlasti. Aristotel je prikupio 158 ustava i usustavio ih prema brojčanome (koliko ih vlada?) i kvalitativnom kriteriju (kako se vlada u odnosu prema općem dobru?). Pomoću ta dva kriterija raščlanjuje tri oblika vlasti u kojima su tri dobra oblika suprotstavljena trima lošima: u 1) samovladavini: to je monarhija nasuprot tiraniji; u 2) vladavini malobrojnih: aristokracija nasuprot oligarhiji; u 3) vladavini mnogih: *politeia* nasuprot demokraciji. Machiavelli svodi pojavne oblike države na dva temeljna tipa: republiku i kneževinu. U djelu *O duhu zakona*, Montesquieu razlikuje tri oblika vlasti: republiku, monarhiju i despociju. Autori 19. i 20. stoljeća poput R. Von Mohla, J. K. Bluntschlija, G. Jellineka također su nastavili razvijati nauku o oblicima država. Hans Kelsen u svojem djelu *Opći nauk o državi*, ističe samo dva temeljna tipa vladavine: demokraciju i autokraciju, pri čemu totalitarne režime treba shvatiti kao podtip autokratskog poretka. Nadalje, autori 20. stoljeća kao što su S. Finer, C. J. Friedrich i K. Lowenstein radili su na obuhvatnim i

sustavnim tipologijama pojavnih oblika političke vladavine. Merkel u svojoj knjizi prikazuje kontinuum političkih sustava s dva pola: idealna demokracija nasuprot potpunom totalitarnom sustavu te četiri tipa režima, po dva sa svakog pola – totalitarni i autoritarni te defektnu i usidrenu demokraciju (Merkel, 2011). Budući da je u našem istraživanju vrsta/tip političkog sustava/uređenja nezavisna varijabla, smatramo da nije potrebna detaljnija klasifikacija već je potrebna jednostavna, deduktivna podjela. Uzimajući u obzir bitna obilježja koja karakteriziraju poretke političke vladavine, ideal-tipska podjela korištena u ovom radu razlikuje tri politička uređenja: demokraciju, anokraciju (hibridni režim) i autokraciju. Pri izboru ovakve klasifikacije pomogla je podjela političkih uređenja baze podataka *Polity 5* koja se kreće od potpuno institucionaliziranih autokracija preko mješovitih ili nesuvislih režima vlasti (anokracija) do potpuno institucionaliziranih demokracija te nam je ona ujedno služila kao izvor podataka.

Prema Schwarz i de Corall (2011) bilo koja tipologija oblika države, povezana je s obavljanjem države u tri funkcije: sigurnosti, blagostanju i funkciji zastupanja. U novije vrijeme predložena je tipologija koja uključuje četiri dimenzije državnosti, uključujući ekonomsku, sigurnosnu, socijalnu i političku. Te dimenzije se poklapaju s područjima nacionalne sigurnosti te će nam poslužiti u analizi i razumijevanju promatranih varijabli.

Smatramo važnim napomenuti potrebu korištenja izraza „politički sustav“ umjesto pojma „režim“. Naime, pojam režima određuje pristupe političkoj vlasti, odnose moći među vladajućim elitama, te odnos nositelja vlasti prema onima koji su potčinjeni. Oba odnosa moći, onaj unutar vladajućih režimskih elita i onaj između elita i stanovništva moraju biti institucionalizirani (Merkel, 2011). Stoga je pojam režima izrazito vezan za političke procese i promjene unutar države. S druge strane, politički sustav je obuhvatniji pojam kojim se mogu obuhvatiti i drugi procesi transformacije političkih, privrednih, socijalnih, kulturnih ili drugih sustava. On omogućuje „spoznavanje veza između disfunkcija pojedinih parcijalnih područja i ravnoteže koja je važna za „preživljavanje“ cijelog sustava“ (Merkel, 2011:70). Budući da područje ovoga rada obuhvaća samoubilački terorizam koji osim napada na nacionalnu sigurnost države uvijek podrazumijeva udar na društvo i društveni poredak, u analizi se moramo dotaknuti šireg utjecaja samoubilačkog terorizma na društvo u cjelini. Zbog toga politički sustav smatramo primjerenijim pojmom za promatranje odnosa samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države.

Demokratski politički sustav

Riječ demokracija sastoji se od dvije riječi – *demos* (narod) i *kratein* (vladati). Od sredine 5. st. pr. Kr., *demos* je značio svi (narod, narodna skupština) i mnogi (široka masa, većina u narodnoj skupštini). Taj *demos* određuje narod politički, a ne etnički. Do 20. stoljeća pojam narod uključivao je različita obilježja pojedinaca. U atenskoj i grčkoj demokraciji to su bili punoljetni muški građani, tijekom 18. i 19. stoljeća to su muški građani koji ispunjavaju određeni cenzus, a tek se u 20. stoljeću u to ubrajaju i žene (Merkel, 2011). Prema tome, jasna je definicija demokratskog političkog sustava. Linz (2000) u svojoj definiciji demokratskog političkog sustava parafrazira osam proceduralnih i institucionalnih minimuma koja država mora zadovoljiti da bi se nazvala demokratskom, razvijenih od strane političkog teoretičara Roberta Alana Dahla. On tvrdi da je politički sustav demokratski onda kada omogućuje slobodno izražavanje političkih preferencija, korištenjem temeljnih sloboda na udruživanje, informiranje i komuniciranje, u svrhu slobodnog natjecanja lidera, a da se pri tome iz natjecanja ne isključuje niti jedan politički položaj ili da se niti jednom članu političke zajednice ne zabrani izražavanje preferencija. Vlast se bira i mijenja na periodičnim izborima i vrši se u okviru ustava i vladavine prava. Osim toga, nužan je politički pluralizam kojega prate i osnažuju autonomija i pluralnost ekonomske sfere, ali i cjelokupnog društva (Linz, 1975, prema Merkel, 1999). Osnovna odlika demokratske politike je prisustvo više institucionaliziranih centara moći, od kojih su neki široko otvoreni za sudjelovanje građana (Gurr, 1974). Sažeto, demokracija je zamišljena skup kao tri međuovisna elementa. Jedna je prisutnost institucija i postupaka putem kojih građani mogu izraziti mišljenje o politikama i vođama. Drugo je postojanje institucionaliziranih ograničenja u provođenju izvršne vlasti. Treće je jamstvo građanskih sloboda svim građanima u njihovom svakodnevnom životu i političkom djelovanju (Polity5 Codebook). Danas se većina država svrstava u demokratsko političko uređenje. Iako su brojne države dosegle visoku razinu demokratskog razvoja, još uvijek postoje one u kojima je demokracija vrlo krhka, ali i nezanemariv broj onih koje su još daleko i od osnovnog stadija demokracija (Lucić, 2017).

Razdoblje 20. stoljeća može se promatrati kao stoljeće prijelaza iz autoritarnih u liberalnodemokratske političke sustave, a raspoznaju se tri velika vala⁷. Korijeni prvoga vala su u Francuskoj i Američkoj revoluciji, a dosegao je vrhunac neposredno nakon Prvog svjetskog rata. Huntington početak prvoga vala smješta u 1828. godinu kada je u Sjedinjenim Američkim

⁷ Neki autori govore o posebnom, četvrtom valu demokratizacije (Beyme, 1994; Offe, 1994; Bunce, 2003)

Državama prvi puta više od 50 posto bijeloga muškog stanovništva imalo biračko pravo. Taj trend demokratizacije prekinuo je autoritarni protuval koji je započeo Mussolinijevim Maršem na Rim 1922. godine. Nakon toga je uslijedio nastanak niza fašističkih, autoritarno-korporativističkih, populističkih ili vojno-diktatorskih režima u Latinskoj Americi i Europi (kao npr. Brazil, Argentina, Urugvaj, Estonija, Letonija, Litva, Poljska, Mađarska, Portugal, Grčka, Španjolska). Drugi val započinje nakon 1945. godine te vrhunac doživljava neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Posljedica poraza u ratu fašističkih i vojnih režima u Italiji, Njemačkoj, Austriji i Japanu bila je okupacija tih zemalja od strane pobjedničkih savezničkih sila. To je rezultiralo demokratizacijom tih država pod nadzorom SAD-a. Pedesetih godina u Aziji i Africi počeo je proces dekolonizacije. U Africi taj proces nije bio uspješan, dok su u Indiji, Indoneziji i Šri Lanki uspostavljene demokratske institucije. Za to vrijeme, Urugvaj, Kostarika, Brazil, Kolumbija, Peru i Venezuela postaju demokracije. Međutim, demokratski izabrane vlasti tih zemalja su srušene i zamijenjene vojnim diktaturama. Merkel u svojem istraživanju otkriva da je u razdoblju drugoga vala demokratizacije 25 zemalja prešlo u demokraciju. Iznenadujuća je činjenica da je do 2000. godine samo osam od njih bilo pošteđeno povratka u autoritarnost (Austrija, Cipar, Italija, Njemačka, Izrael, Japan, Jamajka i Kostarika). Treći val započeo je u Južnoj Europi kada su demokratizirani režimi u Portugalu, Grčkoj i Španjolskoj. Huntington (1991) izvještava da je tijekom tog vala svoje diktatorske oblike vladavine 78 država zamijenilo demokratskim. Nastavak je uslijedio početkom 1980-ih kada su slomljeni mnogi vojni režimi u Latinskoj Americi. Danas većina država Južne Amerike ima demokratsku vladu, osim Kube i Haitija. Potom treći val zahvaća i Istočnu i Jugoistočnu Aziju. Počeo se mijenjati jednostranački sistem na Tajvanu, na Filipinima je srušen diktator, odnosno predsjednik, Ferdinand Marcos, a trend demokratizacije pratili su i Južna Koreja, Tajland i Indonezija. Zajedno s Japanom i Istočnim Timorom, te zemlje čine cijelu skupinu demokracija u Istočnoj i Jugoistočnoj Aziji. Transformacija komunističkih režima u Istočnoj Europi i državama Sovjetskog Saveza u Srednjoj Aziji razlikuje se od svih promjena donesenim prvim i drugim valom. Jon Elster i Claus Offe govore o tri istodobna transformacijska procesa u postkomunističkoj Istočnoj Europi. Ti procesi uključuju političku transformaciju (prijelaz iz diktature u demokraciju); privrednu transformaciju (preobrazba zapovjedne u tržišnu privredu) i u nekim slučajevima državnu transformaciju (raspad Sovjetskog Saveza i osnutak novih država). Promjene sustava tih zemalja prvenstveno su bile politički projekt koje su u jednom desetljeću trebale ostvariti ono što je Zapadna Europa gradila stoljećima (Merkel, 2011).

Anokratski (hibridni) politički sustav

U literaturi se može pronaći nekolicina definicija anokratskih političkih sustava. Fearon i Laitin (2003) definiraju anokraciju kao režim koji miješa demokratske i autokratske značajke (Fearon i Laitin 2003, prema Regan i Bell, 2010). Druga je definicija konceptualno preciznija i definira anokraciju kao režim koji dopušta neka sredstva političkog sudjelovanja kroz oporbene skupine, ali koji nema potpuno razvijen mehanizama za rješavanje pritužbi (Davies 1962; Benson i Kugler 1998; Hegre 2002, prema Regan i Bell, 2010). Marshall i Gurr (2003) razlikovali su anokracije od demokracija i autokracija u smislu institucija i političkih elita koje su daleko manje sposobne održavati središnju vlast, kontrolirati politiku i upravljati političkom dinamikom (Marshall i Gur, 2003, prema Regan i Bell, 2010). U tim sustavima, vođe su odgovorne frakcijama i/ili skupinama izvan vladajuće elite. Sudjelovanje u političkom procesu i sama mogućnost tog sudjelovanja je ograničena. Postoje izbori, ali oni ne ispunjavaju visoke standarde konkurentnosti i pravednosti koji se nalaze u demokratskim sustavima. Drugim riječima, institucije koje reguliraju političke procese u anokratskim sustavima su relativno slabe i neučinkovite (Schipani, 2010).

Istraživanja pokazuju kako su anokratski politički sustavi skloniji građanskim ratovima i nasilnim pobunama građana (Gurr, 1974; Gandhi i Vreeland, 2005; Gates i sur., 2006; Fearon i Laitin, 2003; Muller i Weede, 1990). Jedno objašnjenje naglašava nedostatak ustrajnosti i prilagodljivosti, pri čemu se ustrajnost odnosi na količinu vremena koje je sustav prošao bez nagle promjene u obrascima autoriteta, a prilagodljivost se odnosi na manje ili veće promjene u karakteristikama vlasti. Demokratske države su ustrajnije i prilagodljivije jer reagiraju na javno mnijenje, a autokratski sustavi su ustrajnije i prilagodljiviji jer učinkovito raspoređuju resurse i prisilne snage protiv nezadovoljnih građana. Anokratskim sustavima s druge strane, nedostaju oba atributa jer nisu u mogućnosti učinkovito izvršiti niti jednu od ovih funkcija, što ih čini manje stabilnima i sklonijima sukobima (Gurr, 1974). Drugo objašnjenje je da nedostatak učinkovitih alata za suzbijanje građanskog sukoba, bilo korištenjem represije (kao što je slučaj s autokracijama) ili potpunim sudjelovanjem u mirnom sporazumu (kao u slučaju demokracija), čini anokracije više ranjivim na građanske ratove (Gandhi i Vreeland 2004; Gates i sur. 2006, prema Regan i Bell, 2010). Dok su Fearon i Laitin (2003) krivili ovu nesposobnost anokracija da kontroliraju izazove središnje vlasti zbog nesposobnosti države, drugi (Muller i Weede, 1990) su tvrdili da su anokracije najosjetljivije na pobunu i nasilje jer takvi sustavi omogućuju mobilizaciju resursa bez djelotvorne mirne oporbe. Prema ovom, anokratski režimi kombiniraju mogućnost zahtjeva i nemogućnost udovoljavanja tim zahtjevima, što stvara

očekivanja koja se ne mogu ispuniti i generira frustracije koje dovode do većih protesta (Regan i Bell, 2010).

Autokratski politički sustav

Politički sustav se naziva autokratskim kada se politička vlast ne temelji na načelu narodne suverenosti nego zahtijeva poslušnost i sljedbeništvo, ujedno se pozivajući na opće mentalitete ili objektivno istinite svjetonazore. Biračko pravo za političke dužnosti je ograničeno ili čak ukinuto na temelju etničkih, vjerskih ili rodničkih obilježja. U takvim sustavima monopol državne vlasti nije pod kontrolom demokratski legitimiranih institucija, a akteri koji nisu demokratski izabrani prisvajaju monopol nad državnom vlašću i silom. U autokratskim sustavima ne postoje ograničenja vlasti, već su te vlasti koncentrirane u izvršnoj vlasti. To se očituje onda kada neovisni sudovi ne mogu preuzeti kontrolu nad primjenom državnih normi, nego su prisiljeni izricati političke presude. Uvelike su povrijeđena, čak i u potpunosti zanemarena građanska prava koja se u ekstremnim slučajevima prelijevaju i na svakidašnji život građana. Konačno, u takvom obliku vladavine, primjena pravnih normi ne poštuje ustavna i zakonska načela pravne države. Merkel autokratske sustave dijeli na dva tipa: autoritarni i totalitarni. Podtipovi autoritarnog sustava su: 1) komunistički autoritarni partijski režim; 2) fašistički autoritarni režim; 3a) birokratsko-vojni režim; 3b) vojni režimi vođa; 3c) vojni režimi gangstera i gospodara rata; 4) korporativistički autoritarni režimi; 5) rasistički autoritarni režimi; 6) modernizacijski autoritarni režimi; 7) teokratski autoritarni režimi; 8) dinastijski autoritarni režimi; 9) sultanistički autoritarni režimi. Podtipovi totalitarnog sustava su: 1) komunistički totalitarni sustavi; 2) fašistički totalitarni režimi; 3) teokratski totalitarni režimi (Merkel, 2011). Budući da svrha i cilj ovoga rada ne zahtijevaju detaljniji pristup klasifikaciji političkih sustava, pozivamo se na Merkelovu knjigu *Transformacija političkih sustava i Opći nauk o pravu* Hansa Kelsena gdje autori zastupaju stajalište da se svi nedemokratski politički sustavi mogu nazvati autokracijama. Stoga klasifikacija političkih sustava u ovome radu također sve tipove nedemokratskih sustava svrstava pod autokratske sustave.

3. Metodologija rada

Cilj istraživanja je ispitati odnos između pojavnosti samoubilačkih napada i političkog uređenja države, odnosno stupnja demokracije pojedine države. Također, ispitati pojedine karakteristike terorističkih napada (broj umrlih i ranjenih po napadu, mete napada i podjelu terorističkih napada prema sekularno/religijskoj osnovi) s obzirom na političko uređenje pogođene države.

Istraživačka pitanja

1. Postoje li razlike u broju samoubilačkih napada s obzirom na političko uređenje?
2. Razlikuju li se karakteristike samoubilačkih napada ovisno o pogođenom političkom uređenju?

Metoda

Opsežnost i širina tematike ovoga rada, zahtijevala je i malo posebniju metodologiju. Da bismo odgovorili na glavno istraživačko pitanje, potrebna nam je opisna (deskriptivna) statistika koja ukazuje na opće tendencije u podacima. Koristeći se deskriptivnom statistikom, odnosno upotrebom brojčanih i grafičkih metoda, prikupljeni podaci će se prikazati na jasan i razumljiv način. Općenito, deskriptivna statistika bavi se organizacijom sakupljenih podataka te njihovim sažetim opisom s pomoću numeričkih i grafičkih prikaza (Creswell, 2002). Takav način analize podataka pomoći će nam da rezimiramo ukupne trendove ili tendencije u podacima, razumijemo koliko različiti mogu biti rezultati i pružimo uvid u to gdje jedan rezultat stoji u usporedbi s drugima. Svi podaci će se analizirati i interpretirati putem tablica koje sažimaju statističke podatke; slika (grafikoni, slike, crteži) koje prikazuju varijable i njihove odnose te detaljnih objašnjenja o statističkim rezultatima. U drugom dijelu rada iznijet će se kratka ilustracija dobivenih rezultata na primjeru Republike Iraka.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 6028 samoubilačkih napada koja su se dogodila u periodu od 2001. do 2018. godine. Kvantitativna analiza temelji se na podacima iz tri *online* baza podataka. Podaci o samoubilačkim napadima preuzeti su iz *Chicago Project on Security and Terrorism – CPOST* baze za razdoblje 2001.–2015. te iz *Global Terrorism Database – GTD* baze podataka za razdoblje 2016.–2018. Nezavisna varijabla klasificirana je na temelju podataka iz *Polity5* baze. Svakoj od ukupno 170 država dodijeljen je stupanj demokratičnosti u rasponu -10 do +10 za svaku godinu. Na temelju vrijednosti godišnjeg stupnja demokratičnosti, svaka država se svrstava u jednu kategoriju: demokracija (+6 do +10), anokracija (-5 do +5) ili autokracija (-10 do -6) (*Polity5 Project: Dataset 2018*). Svi prikupljeni podaci su uneseni u Microsoft Excel tablice gdje su i analizirani.

Za potrebe analize sve države svrstane su u jednu od 12 kategorija, odnosno regija: 1) Australija i Oceanija (n=5); 2) Istočna Azija (n=6); 3) Središnja Azija (n=8); 4) Jugoistočna Azija (n=10); 5) Južna Azija (n=8); 6) Sjeverna Amerika (n=3); 7) Južna Amerika (n=12); 8) Središnja

Amerika i Karibi (n=11); 9) Zapadna Europa (n=18); 10) Istočna Europa (n=21); 11) Bliski Istok i Sjeverna Afrika (n=22); 12) Subsaharska Afrika (n=46).

Varijable

Zavisna varijabla u ovom istraživanju jest pojavnost napada u kojemu napadač ubija druge istovremeno ubijajući sebe. Odnosno, zavisna varijabla jest pojava samoubilačkog terorizma.

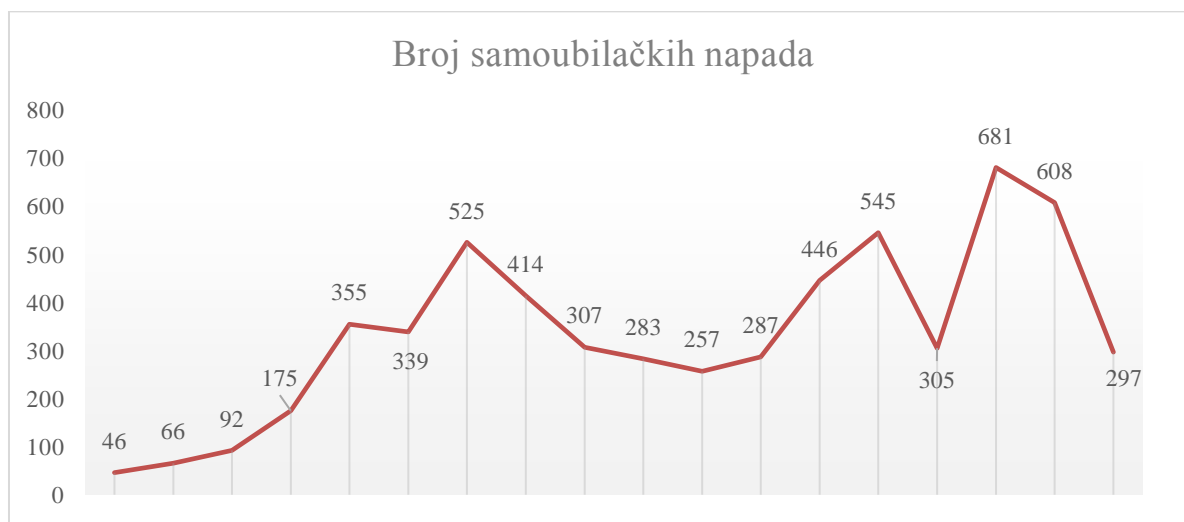
Nezavisna varijabla pomoću koje će se pokušati odgovoriti na istraživačko pitanje jest tip političkog uređenja: demokracija, anokracija, autokracija.

4. Deskriptivna analiza: samoubilački terorizam i političko uređenje države

U ovome kvantitativnom dijelu istraživanja za definiranje odnosa između samoubilačkog terorizma i političkog uređenja država korištena je deskriptivna analiza podataka. Deskriptivna statistika omogućit će lakši i sustavniji pregled broja napada u odnosu na političko uređenje država.

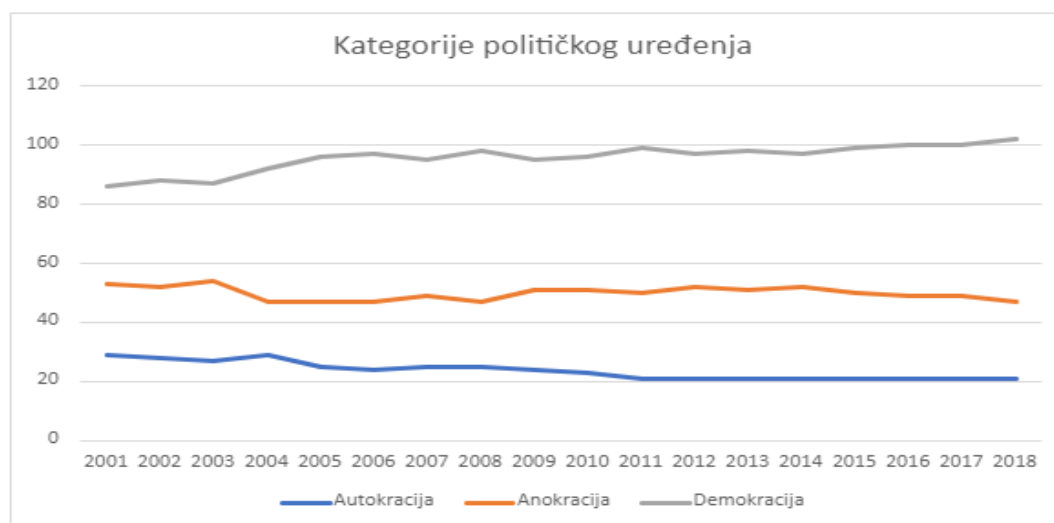
Prije svega, potrebno je istaknuti nekoliko ključnih nalaza o samoubilačkim napadima. U razdoblju 2001.–2015. dogodila su se 4442 samoubilačka napada te 1586 napada u razdoblju 2016.–2018. To nam daje ukupan broj od 6028 samoubilačka napada u 18 godina, što znači da se u prosjeku godišnje dogodilo 334,8 napada. Kako je i vidljivo (Grafički prikaz 1.) najviše napada dogodilo se 2016 godine, a najmanje 2001. godine. Podaci pokazuju da je u tom periodu smrtno stradalo 61696 ljudi (10,2 osobe po napadu) te ranjeno njih 130091 (21,6 osoba po napadu). Mete napada su najčešće bile sigurnosne (60,5%), zatim civilne (25,7%), političke (12,5%) te u 79 samoubilačka napada nije poznata meta napada. Od 129 organizacija koje su tada bile aktivne, najviše samoubilačkih udara počinile su: Islamska država s afilijacijama – 1154, Talibani – 1039, Boko Haram – 258 i Al Qaeda s ograncima – 181 napada.

Grafički prikaz 2. Broj samoubilačkih napada (2001-2018.)

Na početku sveobuhvatne analize nužno je prikazati trendove političkih uređenja karakterističnih za ovo razdoblje. Grafički prikaz 1. pokazuje broj država s obzirom na političko uređenje kroz period od 2001. do 2018. godine.

Grafički prikaz 3. Broj država po kategorijama političkog uređenja (2001-2018.)

Iz ovoga prikaza vidljiv je trend povećanja broja demokratskih država i to od 86 demokratskih država 2001. godine do 102 demokracije 2018. godine. Suprotan proces događa se u ostale dvije kategorije. Podaci pokazuju kako je broj autokratskih država u ovome vremenskom periodu sa 29 država pao na 21 državu. U kategoriji anokracije također je vidljiv trend pada broja sa 53 na 47 anokracija u periodu od 2001.–2018.

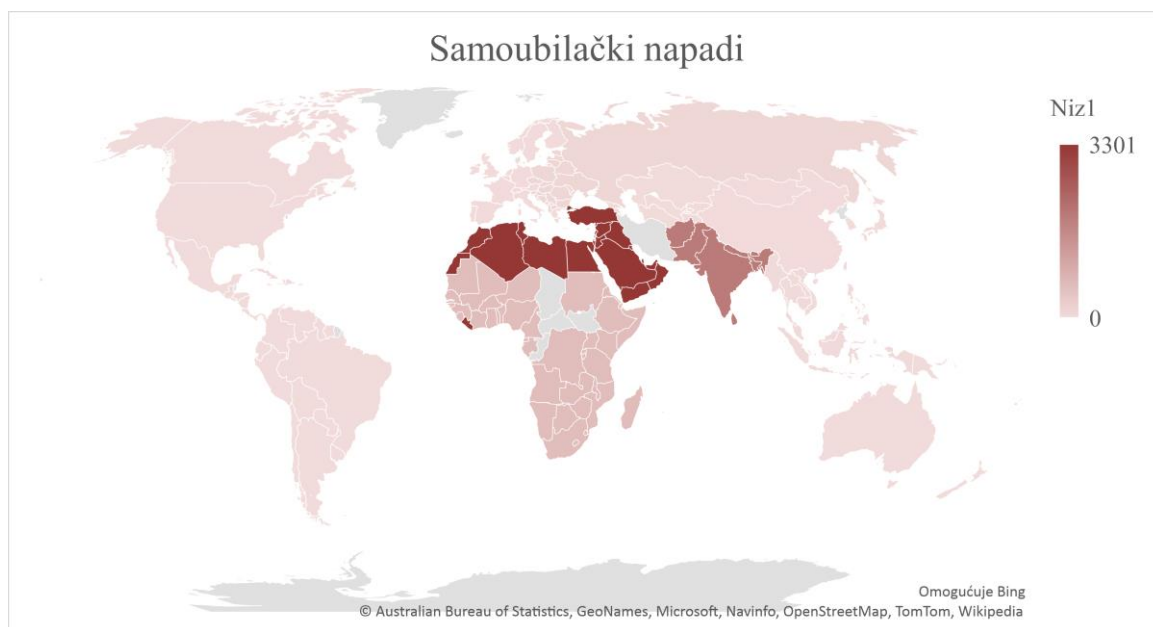
Što se tiče regija, Australija i Oceanija nema niti jednu autokratsku državu, dok u kategorijama anokracije i demokracije postoje male oscilacije u broju država. Istočna Azija je jedina

polarizirana regija budući da nema niti jednu državu u kategoriji anokracije, već su države konstantno u demokratskoj (n=4) i autokratskoj (n=2) kategoriji. U Središnjoj Aziji od ukupnog broja država, najveći dio država (n=4) pripada kategoriji autokracije, dok broj u ostalim kategorijama oscilira kroz godine. Jugoistočna Azija je u prvoj godini imala 4 demokratske i anokratske te 2 autokratske države, da bi se taj omjer mijenjao kroz vrijeme te u 2018. godini regija broji 5 demokracija, 3 anokracije i 2 autokracije. Sjeverna Amerika je jedna od najdemokratičnijih regija budući da su sve države unutar nje demokratskog političkog uređenja. U regiji Južne Amerike također nema autokratske države, ali odnos od 11 demokracija nasuprot 1 anokraciji u prvoj godini varira kroz vrijeme i završava odnosom 9:3 u korist demokracija. Države u Središnjoj Americi i Karibima su u konstantnom omjeru od 9 demokracija, 1 anokracije i 1 autokracije sve do 2018. godine kada jedna autokratska država prelazi u anokratsko političko uređenje. Zapadna Europa je druga najdemokratičnija regija budući da su svih 18 zemalja demokratske. U Istočnoj Europi najviše je demokratskih država (n=17 ili 18), dok je jedna autokracija konstanta kroz cijeli period, a broj anokracija varira od godine do godine. Izuzetak u toj regiji je Kosovo koje se 2008. godine odvojilo od Srbije, stoga ta godina predstavlja početnu točku u klasifikaciji Kosova. Južna Azija je regija u kojoj države najviše variraju po političkim uređenjima. Tako je u prvoj godini 5 demokratskih, 1 anokratska i 2 autokratske države, dok je na kraju promatranog perioda taj odnos 6:1:1. Bliski Istok i Sjeverna Afrika je regija koja ima najveći broj autokratskih država, iako se njihov broj s početnih 11 smanjuje na 8. Suprotan proces se događa s demokratskim državama koje se kroz vrijeme povećavaju s 3 na ukupno 6 država. Sukladno tim promjenama, mijenja se i broj država koje pripadaju anokratskom političkom uređenju. Zbog nedostatka podataka o političkom uređenju Palestine, treba naglasiti kako su ti podaci preuzeti iz druge baze podataka počevši od 2007. godine.

Od ukupno 170 država, njih 54 je pogođeno samoubilačkim napadima, odnosno 31,8% od ukupnog broja država. Najviše samoubilačkih napada doživjele su: Irak 2415, Afganistan 1305, Pakistan 565, Sirija 322 i Nigerija 302 napada. Od ukupno 12 regija, njih 10 je pogođeno samoubilačkim terorizmom. Bliski Istok i Sjeverna Afrika je najpogođenija regija sa 3301 samoubilačka napada, dok Australija i Oceanija te Južna Amerika nisu doživjele niti jedan samoubilački napad. Od ukupno 3301 samoubilačka napada u regiji Bliski Istok i Sjeverna Afrika, čak se njih 2415 dogodilo u Iraku. Istočna Azija doživjela je 13 napada, s tim da su svi oni izvedeni u Kini. Središnju Aziju je pogodilo 10 samoubilačkih napada, od kojih je 6 bilo u Uzbekistanu. Od ukupno 20 napada u regiji Jugoistočne Azije, čak 19 napada izvršeno je u

Indoneziji. Sjeverna Amerika pogođena je napadima 6 puta, a svi su bili u Sjedinjenim Američkim Državama. Regija Južne Amerike doživjela je samo 2 napada, u Boliviji i Brazilu. Ukupno 16 samoubilačkih napada doživjele su države u Zapadnoj Europi. Istočnu Europu pogodilo je 95 napada, od kojih je 89 bilo u Rusiji. Južna Azija doživjela je 1948 samoubilačka napada, a najviše u Afganistanu (n=1305) i Pakistanu (n=565). Subsaharsku Afriku pogodilo je 617 samoubilačkih napada, a najviše ih je bilo u Nigeriji (n=302). Iz ovoga kratkog i sažetog prikaza samoubilačkih napada, jasno je da je regija Bliskog istoka i Sjeverne Afrike doživjela daleko najveći broj samoubilačkih udara. To je vidljivo u Grafičkom prikazu 4. gdje spektar od svjetlije tamnije boje označava stupanj pogođenosti područja samoubilačkim terorizmom.

Grafički prikaz 4. Broj (stupanj) samoubilačkih napada po regijama

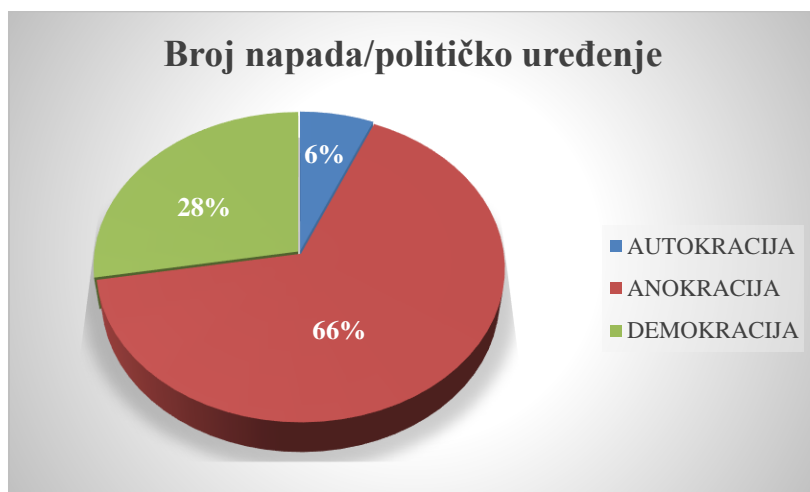

Odnos samoubilačkih napada i političkog uređenja država prikazan je u Tablici 1. i Grafičkom prikazu 4. Iz tih prikaza vidljivo je da su najviše samoubilačkih napada (n=3928) doživjele države anokratskog političkog uređenja, odnosno 65% samoubilačkih napada dogodili su se u anokracijama. Najmanje napada (n=385) bilo je u autokratskim državama, a države demokratskog političkog uređenja doživjele su 1669 samoubilačka napada. U nastavku slijedi detaljniji prikaz rezultata za pojedino političko uređenje.

Tablica 1. Odnos stupnja demokratičnosti i broja samoubilačkih napada

Stupanj demokratičnosti	Broj napada	
-10	18	385
-9	323	
-8	0	
-7	29	
-6	15	
-5	27	3974
-4	127	
-3	7	
-2	28	
-1	409	
0	2382	
1	4	
2	86	
3	416	
4	131	
5	357	1669
6	1152	
7	438	
8	19	
9	45	
10	15	

Grafički prikaz 5. Odnos stupnja demokratičnosti i broja samoubilačkih napada (izražen u postotcima)

Samoubilački terorizam u demokraciji

U periodu 2001.-2018. godine, demokracije su doživjele 1669 samoubilačkih terorističkih napada (prosječno 92, 7 napada po jednoj godini). U tim napadima smrtno je stradalo 19600 ljudi (11,7 ubijenih osoba po napadu) te je ranjena 3990 osoba (23,9 ranjene osobe po napadu). Mete tih napada u najviše slučajeva su bile sigurnosne (n=895), zatim civilne (n=593), političke (n=140) te za 41 napad nije moguće definirati metu napada. Kada terorističke organizacije podijelimo prema sekularno-religijskoj osnovni, dobivamo sljedeće rezultate: sekularne organizacije izvele su 105 samoubilačkih napada (6,29% od ukupnog broja napada), dok su vjerske terorističke organizacije izvele oko 65% svih napada, a za 500 napada nije poznata teroristička organizacija koja ju je izvela. Po broju napada od sekularnih organizacija izdvajaju se Al-Aqsa Martyrs Brigade sa 27 napada te Oslobodilački tigrovi Tamilskog Elama sa 44 samoubilačka napada. Od vjerskih terorističkih organizacija, Islamska država Sirije i Levanta s ograncima izvela je 607 napada, slijede Boko Haram sa 175 te Tehrik-i-Taliban Pakistan sa 130 samoubilačkih terorističkih napada. Tablica 2. prikazuje terorističke organizacije prema sekularno/vjerskoj podjeli te broj izvršenih samoubilačkih terorističkih napada u demokracijama.

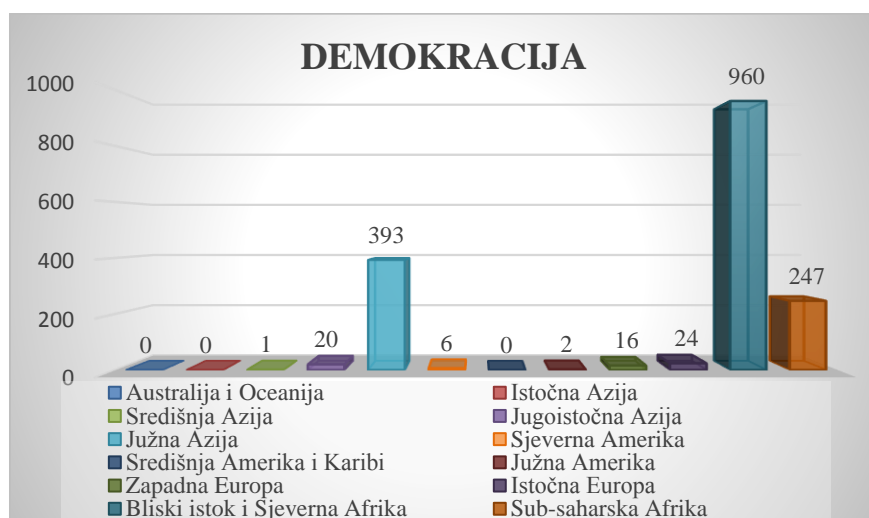
Tablica 2. Terorističke organizacije prema sekularno/vjerskoj podjeli i broj samoubilačkih napada

Terorističke organizacije	
Sekularne	Broj napada
Al Madina Regiment	1
Al-Aqsa Martyrs Brigade	27
Popular Front for the Liberation of Palestine	6
Army of Palestine	1
Baloch Liberation Army	3
Chechen Republic of Ichkeria	1
Gazotan Murdash group	1
Kurdistan Workers Party	3
Liberation Tigers of Tamil Eelam	44
Popular Front for the Liberation of Palestine	6
Revolutionary People's Liberation Party/Front	2
Riyadus Salikhiin	8
Teyrebazen Azadiya Kurdistan	1
White supremacists/nationalists	1
Vjerske	Broj napada
Abdullah Azzam Brigades	2
Ahrar ul-Hind	2
Aisha Umm-al Mouemeneen	1

Al-Qaeda	12
Al-Shabaab	1
Ansar al-Mujahedin	3
Boko Haram	175
Free Sunni Brigade	1
Great Eastern Raiders Front	4
Hafeez Brohi Group	1
Halqa-e-Mehsud	1
Hamas	38
Hizbul Mujahedin	3
Hizb-ul-Ahrar	5
Islamic Movement of Uzbekistan	1
ISIL	607
Jabhat an-Nusrah li-Ahl ash-Sham	7
Jaish-e-Muhammad	9
Jamaah Ansharut Daulah	8
Jamaat Nusrat al-Islam wal Muslimin	1
Jamaatul Mujahideen Bangladesh	3
Jamaat-ul-Ahrar	4
Jemaah Islamiya	2
Jihadi-inspired extremists	4
Jund al-Khilafah (Tunis)	1
Jundullah (Pakistan)	6
Lashkar-e Jhangvi Al-almi	14
Lashkar-e-Taiba	12
Lashkar-e-Islam (Pakistan)	2
Hezbollah	1
Liwa Ahrar al-Sunna	1
Movement for the Oneness and Jihad in West Africa	2
Muslim extremists	2
Nusra and Jihad Group in Greater Syria	2
Palestinian Islamic Jihad	30
Shumukh al-Islam	1
Tehrik-i-Taliban Pakistan	130
Turkestan Islamic Party	1
United Jihad Council	1

Samoubilački napadi pogodili su ukupno 30 država koje su u jednom periodu ili konstantno pripadale demokraciji. Osim što su sve demokracije, te države klasificiramo i prema regiji u kojoj su smještene. Stoga u Grafičkom prikazu 6. možemo uočiti različite stupnjeve pogođenosti demokracija u 12 svjetskih regija.

Grafički prikaz 6. Broj samoubilačkih napada u demokracijama

U regijama Australija i Oceanija; Istočna Azija i Središnja Amerika i Karibi, niti jedna demokratska država nije doživjela napad, dok je daleko najveći broj pogođenih demokracija u regiji Bliski istok i Sjeverna Afrika. Najmanje napada (n=1) doživjela je regija Središnje Azije, a samoubilački napad se dogodio u Kirgistanu koji je u analiziranom vremenskom periodu prošao kroz veliku demokratsku transformaciju. Do 2004. godine pripada anokraciji (sa stupnjem demokratičnosti -3), zatim od 2005.-2010. taj stupanj varira kroz godine (od +1 do +4), da bi od 2011. na dalje postao demokracija. Jedini samoubilački napad dogodio se 2016. godine, nakon čega se povećava stupanj demokratičnosti Kirgistana (sa +7 na +8).

Dva samoubilačka napada dogodila su se u regiji Južne Amerike. U Boliviji je stupanj demokratičnosti s godinama padao od početnih +9 do +7 na kraju vremenskog perioda. Jedini napad doživjela je 2004. godine kada je stupanj iznosio +8. Brazil je imao konstantan stupanj (+8) tijekom cijelog perioda, a jedini napad doživio je zadnje, 2018. godine.

U regiji Sjeverne Amerike bilo je šest samoubilačkih napada i svi u Sjedinjenim Američkim Državama. Prvi napadi su dakako bili 2001., a onda i 2010. godine kada su SAD imale maksimalan stupanj demokratičnosti. Tako ostaje do 2016. godine kada se stupanj smanjuje (sa +10 na +8), a odmah godinu nakon, SAD pogađaju dva samoubilačka napada.

Države-demokracije Zapadne Europe doživjele su 16 samoubilačkih napada. Većina njih imale su konstantan i maksimalan stupanj demokratičnosti tijekom cijelog perioda. Finska je jedini napad doživjela 2002. godine, Njemačka 2017. i Švedska 2010. godine. Po dva napada imale su Nizozemska (oba 2018.) i Španjolska (2004. i 2017.). Belgija je do 2005. godine imala maksimalan stupanj demokratičnosti i niti jedan samoubilački napad, a nakon toga se on

smanjio za dva stupnja. Tako je Belgija tri napada doživjela u periodu kada joj je stupanj demokratičnosti iznosio +8 (dva napada 2016., jedan napad 2017.). Najviše napada doživjela je Velika Britanija (n=6). Do 2015. godine stupanj demokratičnosti te države iznosio je maksimalnih +10, ali je u tom periodu doživjela i četiri napada (svi napadi su se dogodili 2005. godine). Zadnje tri godine Velika Britanija je imala stupanj demokratičnosti +8, te je doživjela još dva napada 2017. godine.

Jugoistočna Azija bila je pogođena s 20 samoubilačkih napada. Filipini su država s konstantnim stupnjem demokratičnosti tijekom cijelog perioda (+8), a jedini napad doživjeli su 2018. godine. Ukupno 19 napada pogodilo je Indoneziju u 18 godina. Prva dva napada dogodila su se 2002. i 2003. godine, nakon čega raste stupanj demokratičnosti (sa +6 na +8). Sljedeći napadi bili su: 2004. jedan napad, te 2005., 2009. i 2011. po dva napada. Nakon napada 2013. godine, opet se povećava stupanj demokratičnosti (s +8 na +9) te do kraja razdoblja Indonezija doživljava još 9 napada.

Države Bugarska, Crna Gora, Rusija i Ukrajina su od demokracija u Istočnoj Europi bile pogođene samoubilačkim udarima 24 puta. Bugarska je imala konstantan stupanj demokratičnosti +9, te je jedini napad doživjela 2012. godine. Crna Gora je oscilirala u svojem stupnju tako što je prve dvije godine stupanj iznosio +7, sljedeće tri godine je stupanj demokratičnosti bio +6, a od tada je konstantan i iznosi +9. Jedini samoubilački napad u Crnoj Gori dogodio se 2018. godine. Rusija je u svojem demokratskom periodu doživjela 21 samoubilački napad: 2001. i 2002. po dva, 2003. deset napada i 2004. godine sedam samoubilačkih napada. Političko uređenje Ukrajine je do 2013. bilo demokratsko, a do tada je država doživjela samo jedan samoubilački napad i to upravo navedene godine. Nakon toga država postaje anokracija te doživljava još tri napada.

U regiji Sub-saharske Afrike, četiri države pogođene samoubilačkim terorističkim napadima su u jednom periodu svoga postojanja imale demokratsko političko uređenje, a ukupno su pogođene 247 puta. Burkina Faso je 14 godina bila država anokratskog političkog uređenja i bez napada, ali je nakon toga, kao demokracija (sa konstantnim stupnjem demokratičnosti +6) prvi i jedini samoubilački napad doživjela 2018. godine. Kenija samo prve godine analiziranog vremenskog perioda nije bila demokracija. U ostalih 17 godina doživjela je dva napada, prvi 2002. godine (sa stupnjem demokratičnosti +8) te drugi 2016. godine (sa stupnjem demokratičnosti +9). Država Niger je prolazila kroz turbulentne faze političkog uređenja: anokracija (2001.-2003.), demokracija (2004.-2008.), anokracija (2009.-2010.), demokracija

(2010.-2015.), anokracija (2016.-2018.). U oba demokratska perioda stupanj demokratičnosti iznosio je +6, a dva samoubilačka napada dogodila su se 2013. godine. Nigerija je najviše puta bila pogođena, sa 242 samoubilačka napada. U razdoblju demokracije (2015.-2018.), stupanj demokratičnosti je iznosio +7, a samoubilački napadi su bili sljedeći: 2015. 43 napada; 2016. 45 napada; 2017. 105 napada; te 2018. 49 samoubilačkih napada.

Četiri države demokratskog političkog uređenja u Južnoj Aziji doživjele su 393 samoubilačka udara. Indija je imala konstantan stupanj demokratičnosti 9, a ukupno ju je pogodilo 27 samoubilačkih napada (2003. i 2013. po jedan; 2001., 2004., 2006. i 2018. po dva; 2005. tri; 2017. šest; 2016. osam napada). Bangladeš je u svojem demokratskom periodu (od 2001. do 2006.) sva tri samoubilačka teroristička napada doživio 2005. godine. Nakon demokratskog perioda, uslijedio je nagli pad stupnja demokratičnosti te država postaje prvo autokratska, zatim anokratska te naposljetku opet autokratska. Pakistan je također imao autokratske (2001.godine), anokratske (2002.-2009.) i demokratske (2010.-2018.) faze političkog uređenja. Izdvajajući samo onu demokratsku, država je u tom periodu doživjela 324 samoubilačka napada: 2010. 60 napada; 2011. 43 napada; 2012. 39 napada; 2013. 51 napad; 2014. 34 napada; 2015. 18 napada; 2016. 28 napada; 2017. 28 napada i 2018. godine 23 samoubilačka napada. Šri Lanka je u svojih devet godina demokracije doživjela 39 od ukupno 44 samoubilačka napada: 2001. 7 napada; 2006. 10 napada; 2007. 8 napada; 2008. 14 napada.

Najpogođenija regija je Bliski istok i Sjeverna Afrika s 960 samoubilačkih napada. Izrael je jedina pogođena država koja je tijekom cijeloga razdoblja bila demokratska. Isto tako, imala je konstantan stupanj demokratičnosti (+6), a ukupno je bilo 99 samoubilačkih napada s tim da su se čak 42 napada dogodila 2002. godine. Irak je jedna od najpogođenijih država na svijetu. Ukupno je doživio 2415 samoubilačkih napada, od čega 815 napada u samo pet „demokratskih godina“. Odnosno, sa stalnim stupnjem demokratičnosti (+6), država je 2014. godine doživjela 218 napada, 2015. 120 napada; 2016. 265 napada; 2017. 180 napada; te 32 samoubilačka napada 2018. godine. Libanon je prvi teroristički napad doživio prve godine svoje demokratske faze, 2006. godine. Ukupno je državu pogodilo 26 napada, a stupanj demokratičnosti je ostao isti i iznosio +6. U 12 godina anokratskog političkog uređenja, Tunis je samo 2002. godine doživio samoubilački napad. Povećanjem stupnja demokratičnosti i mijenjanjem anokratskog u demokratsko uređenje, počeli su i teroristički napadi. Prvi napad dogodio se 2013. godine kada je stupanj demokratičnosti Tunisa iznosio +6, nakon čega se stupanj povećava na +7 i ostaje isti do kraja razmatranog perioda, a državu pogađaju još četiri samoubilačka napada. Turska do 2013. godine pripada demokracijama te je u tome periodu doživjela 16 od ukupnih

39 napada. U razdoblju kada je stupanj demokratičnosti iznosio +7 (2001.-2010.) državu je pogodilo 10 napada, a u naredne tri godine kada je stupanj povećan na +9, još 6 samoubilačkih terorističkih napada.

Samoubilački terorizam u anokraciji

Države anokratskog političkog uređenja su najviše pogođene sa čak 3928 napada u periodu od 2001. do 2018. godine, što znači da se godišnje prosječno dogodilo oko 218 samoubilačkih napada. U tim napadima ubijeno je 36726 ljudi (prosječno 9,3 ubijene osobe po napadu) te ranjeno ukupno 82254 ljudi (prosječno 20,9 ranjene osobe po napadu). Mete napada su najčešće bile sigurnosne (n=2570), zatim civilne (n=736), političke (n=591), a za 31 napad nije poznata meta. Prema sekularno-religijskoj podjeli, sekularne organizacije izvele su 26 samoubilačkih napada (1,4%), dok su vjerske terorističke organizacije izvele oko 48% svih napada, a za 2049 napada nije poznata teroristička organizacija koja ju je izvela. Od sekularnih terorističkih organizacija, najviše napada (n=8) izvela je Kurdistanska radnička stranka. Od takozvanih vjerskih organizacija, za najviše napada (n=799) odgovorni su Talibani, dok je Islamska država Iraka i Levanta sa svojim afilijacijama preuzela odgovornost za 410 samoubilačkih napada. Tablica 4. prikazuje terorističke organizacije prema sekularno/vjerskoj podjeli te broj izvršenih samoubilačkih terorističkih napada u anokracijama.

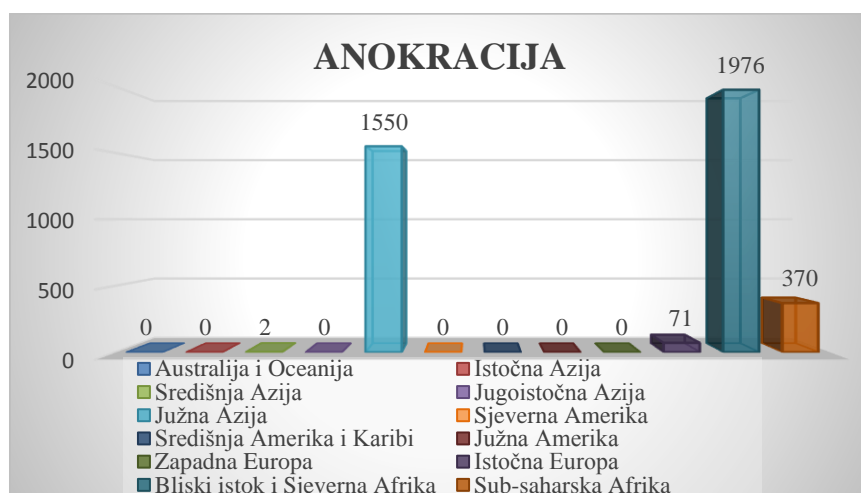
Tablica 3. Terorističke organizacije prema sekularno/vjerskoj podjeli i broj samoubilačkih napada

Terorističke organizacije	
Sekularne	Broj napada
Anarchists	1
Ansar Allah	2
Islamic Army in Iraq	1
Kurdistan Freedom Hawks	6
Kurdistan Workers' Party	8
Liberation Tigers of Tamil Eelam	5
Riyadus Salikhin	3
Vjerske	Broj napada
1920 Revolution Brigade	2
Abdullah Azzam Brigades	1
ISIL	410
Aden-Abyan Army	1
Al-Mourabitoun	1
Al-Qaeda	191
al-Qanoon	1
Al-Shabaab	163

Amjad Farooqi Group	1
Ansar al-Dine (Mali)	1
Ansar al-Islam	1
Ansar al-Sharia	6
Ansar al-Sunna	28
Ansar Beit al-Maqdis	10
Benghazi Revolutionaries Shura Council	1
Boko Haram	83
Caucasus Emirate	7
Derna Protection Force	1
Hamas	1
Hizb-i-Islami	8
Imam Shamil Battalion	1
Islamic Jihadist Union	1
Islamic Movement of Uzbekistan	1
Islamic Pride Brigades in the Land of the Nile	1
Jaish Ansar al-Sunnah	5
Jama'at Al-Tawhid Wa'al-Jihad	28
Jamaat Ansarullah	1
Jamaat Nusrat al-Islam wal Muslimin	6
Jund al-Islam	1
Lashkar-e Jhangvi Al-almi	7
Movement for the Oneness and Jihad in West Africa	6
Mujahideen Shura Council	9
Mujahideen Youth Movement	3
Muslim extremists	2
Palestinian Extremists	2
Palestinian Islamic Jihad	1
Partisans of the Sunni	1
Shura Council of Benghazi Revolutionaries	1
Soldiers of the Prophet's Companions Group	1
Tehrik-i-Taliban Pakistan	62
Taliban (IEA)	799

Samoubilački napadi izvršeni su u 25 država koje su ili konstantno ili djelomično bile anokratskog političkog uređenja. Ipak, postoje i razlike u pogođenim državama anokracijama, a Grafički prikaz 7. ih jednostavno pokazuje.

Grafički prikaz 7. Broj samoubilačkih napada u anokracijama

Iz prikaza se vidi da države unutar regija: Australija i Oceanija; Istočna Azija; Jugoistočna Azija; Sjeverna Amerika; Središnja Amerika i Karibi; Južna Amerika te Zapadna Europa nisu doživjele niti jedan samoubilački napad, dok je najviše anokracija pogođeno u regiji Bliski istok i Sjeverna Afrika.

Najmanje napada (n=2) doživjela je regija Središnje Azije. Oba samoubilačka napada Tadžikistan je doživio 2010. godine kada je stupanj demokratičnosti iznosio -3.

Regiju Istočne Europe pogodio je 71 napad. Rusija je doživjela prijelaz iz demokratskog u anokratsko uređenje 2007. godine, a od tada ima konstantan stupanj demokratičnosti +4 te samoubilačke napade: 2007. 1 napad; 2008. 3 napada; 2009. 16 napada; 2010. 14 napada; 2011. 8 napada; 2012. 6 napada; 2013. 7 napada; 2014. 1 napad; 2016.; 2017. i 2018. godine po četiri samoubilačka napada. Ukrajina je 2014. prešla iz demokratskog u anokratsko političko uređenje sa konstantnim stupnjem od +4 i ukupno tri samoubilačka napada.

Anokratske države u Sub-saharskoj Africi pogođene su samoubilačkim napadima 370 puta. Od 2004. godine, stupanj demokratičnosti Čada iznosio je -2, a samoubilački napadi su se dogodili 2015. godine (četiri napada) te 2016. godine (dva napada). Država Džibuti doživjela je samo jedan samoubilački napad 2014. godine kada je stupanj demokratičnosti iznosio +3. Kamerun je doživio ukupno 69 samoubilačkih napada. Sve do 2016. godine država nije doživjela niti jedan napad, ali s tom godinom nastupila je eskalacija samoubilačkih kampanja. Samo 2016. godine dogodila su se 23 napada, zatim 2017. čak 39 napada te posljednje godine 7 samoubilačkih napada. Svi ti napadi dogodili su se u razdoblju kada je stupanj demokratičnosti iznosio -4. Mali je država koja je kao i mnoge druge, imala različite faze političkog uređenja.

Tako je od 2001. do 2004. godine sa stupnjem demokratičnosti +5 bila anokracija (bez napada), u razdoblju 2005.-2011. stupanj je iznosio +7, što državu svrstava u demokraciju (također bez napada). Ipak, 2013. godine započinju samoubilački udari, a stupanj demokratičnosti se povećava na +5 i ostaje konstantan do kraja. Odnosno, u razdoblju 2013.-2018. dogodilo se 30 samoubilačkih napada (2013. 13 napada; 2014., 2015. i 2016. po 3 napada; 2017. 1 napad; 2018. 7 napada). Mauritanija je doživjela jedan napad 2009. godine kada je stupanj demokratičnosti iznosio -2. Niger je u svojem anokratskom razdoblju doživio pet napada. Od 2001. do 2003. godine političko uređenje Nigera bilo je anokratsko, ali država nije doživjela niti jedan napad, sljedećih pet godina uređenje je bilo demokratsko, također bez napada. Stupanj demokratičnosti se smanjuje u sljedeće dvije godine (2009. godine iznosi -3. a 2010. godine +3), bez samoubilačkih terorističkih napada. Nova promjena slijedi od 2006. do 2015. godine kada je država opet demokratska s doživljena dva napada. Slijedi anokratski period u kojemu se 2016. godine događaju tri napada, a 2017. i 2018. godine po jedan samoubilački napad. Nigerija je najpogođenija država te regije s 302 samoubilačka napada. U prvom razdoblju političkog uređenja sa stupnjem demokratičnosti od +4, država doživljava napade 2011. godine (5 napada), 2012. godine (23 napada), 2013. godine (3 napada) te 2014. godine (29 napada). Ostali bombaški napadi događali su se u demokratskom razdoblju (n= 242). Somalija je za razliku od Nigerije, najpogođenija u cijelosti anokratska država ove regije sa 197 samoubilačkih napada. U razdoblju od 2001. do 2011. godine stupanj demokratičnosti iznosio je 0, a samoubilački napadi su se dogodili: 2006. godine 2 napada; 2007. godine 7 napada; 2008. godine 5 napada; 2009. i 2010. godine po 6 napada; te 2011. godine 9 samoubilačkih napada. Tijekom sljedećih sedam godina, stupanj demokratičnosti se povećao na +5, ali isto tako se povećao i broj terorističkih napada. Ukupno je bilo 163 napada, a njihov broj napada po godinama slijedi: 2012. i 2013. godine po 15 napada; 2014. godine 16 napada; 2015. 11 napada; 2016. godine 36 napada; 2017. godine 40 napada te 2018. godine 30 samoubilačkih terorističkih napada. Posljednja pogođena država, Uganda, jedini napad doživjela je 2010. godine.

U Južnoj Aziji pogođene su četiri od osam država i to čak 1550 puta. Afganistan je najpogođenija anokratska država s ukupno 1305 samoubilačkih napada. Stupanj demokratičnosti do 2014. godine bio je 0, a nakon toga -1. Neovisno o stupnju demokratičnosti, eskalacija samoubilačkih napada se dogodila nakon 2004. godine kada su se u prosjeku događala 92 napada godišnje. Bangladeš je u anokratskom periodu (2009.-2017.) doživio četiri napada, jedan 2016. godine te tri napada 2017. godine (svi napadi izvršeni su u periodu kada je stupanj demokratičnosti iznosio +1). Pakistan je u periodu od 2002. do 2009. godine bio

anokratska država te doživio ukupno 241 samoubilački napad. Taj anokratski period nije imao konstantan stupanj demokratičnosti već je od 2002.-2006. stupanj iznosio -5 (ukupno 27 napada), zatim je 2007. godine stupanj bio +2 (60 napada) te je 2008. i 2009. godine stupanj demokratičnosti +5 (ukupno 154 napada). Konačno, Šri Lanka je bila pogođena ukupno 44 puta, od čega pet puta kao država anokratskog političkog uređenja. U razdobljima (2003.-2005.) te (2009.-2014.) Šri Lanka je bila anokracija, a samoubilačke napade doživjela je 2004. godine (jedan napad) te 2009. godine (četiri napada). Svi napadi su bili u razdoblju kada je stupanj demokratičnosti iznosio +5.

Regiju Bliski Istok i Sjeverna Afrika pogodila su 3301 samoubilačka udara. Najveći dio tih napada dogodio se upravo u državama koje su u tom trenutku pripadale anokratskom političkom uređenju, odnosno anokracije su doživjele ukupno 1976 samoubilačkih napada. Alžir je u prve tri godine imao stupanj demokratičnosti -3, a nakon toga konstantan stupanj od +2. Ukupno je doživio 26 samoubilačkih napada od čega: 2007. 8 napada; 2008. 7 napada; 2009. 1 napad; 2010. 2 napada; 2011. 3 napada; 2012. 2 napada; te 2017. 3 napada. Egipat je od 2005. godine anokratskog političkog uređenja te je u tome periodu doživio 39 od ukupno 41 samoubilačkog napada. U razdoblju 2005.-2010 Egipat je imao stupanj demokratičnosti od -3, a napade je doživio 2005. godine (dva napada) te 2006. godine (jedan napad). Godinu nakon toga, 2011. godine, stupanj demokratičnosti se smanjio na -2 te je državu pogodio jedan samoubilački teroristički napad. Razdoblje 2013.-2018. obilježeno je konstantnim stupnjem demokratičnosti od -4, a napadi su bili: 2013. 6 napada; 2014. 5 napada; 2015. 4 napada; 2016. 5 napada; 2017. 12 napada; 2018. 3 samoubilačka napada. Irak je prošao kroz sva politička uređenja, od autokracije (2001.-2002), anokracije (2003.-2013.) do demokracije (2014.-2018.). U anokratskom razdoblju država je doživjela 1600 samoubilačkih napada. Od 2003. do 2009. godine stupanj demokratičnosti bio je 0, a napadi su bili: 2003. 35 napada; 2004. 124 napada; 2005. 304 napada; 2006. 199 napada; 2007. 291 napad; 2008. 187 napada; 2009. 81 samoubilački napad. Sljedeće četiri godine stupanj demokratičnosti iznosio je +3, a napadi su se događali: 2010. 79 napada; 2011. 62 napada; 2012. 49 napada; 2013. 189 samoubilačkih terorističkih napada. Jemen je tijekom cijelog vremenskog razdoblja imao anokratsko političko uređenje, ali je stupanj demokratičnosti oscilirao tijekom godina. Od 2001. do 2011, godine taj stupanj je bio -2, a ukupno se dogodilo 17 napada (2002., 2007. po 1 napad; 2008. 3 napada; 2009. 1 napad; 2010. 4 napada; 2011. 7 napada). Sljedeće dvije godine stupanj je iznosio +3, te se dogodilo 35 samoubilačkih napada (2012. 24 napada; 2013. 11 napada). Od 2014. do 2018. godine stupanj demokratičnosti bio je 0, a broj napada je bio sljedeći: 2014. 25 napada; 2015.

9 napada; 2016. 37 napada; 2017. 13 napada; 2018. 5 samoubilačkih napada. Jordan je doživio pet samoubilačkih napada u osamnaestogodišnjem razdoblju. Prvi napadi dogodili su se 2005. godine (tri samoubilačka napada) kada je stupanj demokratičnosti iznosio -2, a sljedeća dva napada bila su 2016. godine kada je stupanj demokratičnosti bio -3. Libija je u razdoblju 2001.-2010. bila autokracija te u tom periodu nije doživjela niti jedan napad, ali je u anokratskom razdoblju doživjela 90 samoubilačkih napada. Tijekom anokracije stupanj demokratičnosti iznosio je 0, a samoubilački napadi su se dogodili: 2013. 1 napad; 2014. 11 napada; 2015. 17 napada; 2016. 40 napada; 2017. 9 napada te 2018. 12 samoubilačkih terorističkih napada. Tunis je u razdoblju anokratskog političkog uređenja doživio jedan samoubilački napad 2002. godine kada je stupanj demokratičnosti iznosio -4 te ne doživljava daljnje napade sve do razdoblja demokracije 2013.godine. Turska je doživjela ukupno 39 napada, od čega 23 samoubilačka napada u anokratskom razdoblju. Od 2014. do 2018. godine Turska je imala anokratsko političko uređenje. U prve dvije godine tog razdoblja (sa stupnjem demokratičnosti +3) doživjela je jedan napad 2015. godine. Nakon toga stupanj se smanjuje na -4 te državu pogađa: 2016. 19 napada te 2017. 3 napada (sa stupnjem demokratičnosti -4). Palestina se kao anokracija smatra od 2007. godine, odnosno od kada su dostupni podaci. Do te godine područje je pogođeno samoubilačkim napadima 46 puta. U preostalim godinama dogodilo se pet napada, dva napada 2008. godine i tri napada 2017. godine

Samoubilački terorizam u autokraciji

Države autokratskog političkog uređenja pogodilo je 385 samoubilačkih napada u periodu 2001.-2018., što znači da se dogodilo 21,4 napada po godini. Samoubilački napadi u anokracijama su odnijeli 5325 života (5,9 ubijenih osoba po jednom napadu) te ranili 7790 osoba (8,7 ranjene osobe po jednom napadu). Što se tiče meta napada, najviše je pogođenih sigurnosnih (n=228), zatim civilnih (n=126), a najmanje političkih (n=24) meta te za njih 7 nije poznata meta napada. Od ukupnog broja samoubilačkih terorističkih napada, najviše njih su izvele vjerske (religijske) terorističke organizacije (n=264), za 124 napada niti jedna teroristička organizacija nije preuzela odgovornost, a mali broj napada (n=5) počinjen je od strane sekularnih terorističkih organizacija. Sekularne terorističke organizacije izvele su podjednaki broj napada, dok je kod vjerskih organizacija za 166 napada odgovorna Islamska država Sirije i Levanta s ograncima, a potom Al-Nusrah Front s izvedenih 57 napada. Tablica 5. prikazuje terorističke organizacije prema sekularno/vjerskoj podjeli te broj izvršenih napada u autokracijama.

Tablica 4. Terorističke organizacije prema sekularno/vjerskoj podjeli i broj samoubilačkih napada

Terorističke organizacije	
Sekularne	Broj napada
Yekineyen Parastina Gel	1
Women's Protection Units	1
Afrin Falcons	1
Free Sirijan Army	2
Vjerske	Broj napada
Turkistan Islamic Party	1
Nur-al-Din al-Zinki Movement	1
Shamiya Front	1
Khaled Ibn al-Walid Army	2
Jundullah (Iran)	5
Jund al-Sham	1
Jaysh al-Islam (Sirija)	1
Jaish al-Adl	1
Al-Nusrah Front	57
ISIL	166
Hay'at Tahrir al-Sham	14
Ansar al-Furqan	1
Al Qaeda	4
Al-Haramayn Brigades	1
Ahrar al-Sham	1
Abdullah Azzam Brigades	2
Jamaa Al-Islamiya Al-Alamiya	2
Islamic Unity Brigades	2
Tajamo Ansar al Islam	1

Samoubilački napadi izvršeni su u 10 država koje su bile autokratskog političkog uređenja. Kao i u prethodnim slučajevima, pogođene autokracije se razlikuju prema regiji, a to je vidljivo u Grafičkom prikazu 8.

Grafički prikaz 6. Broj samoubilačkih napada u autokracijama

Iz prikaza možemo zaključiti da se samoubilački napadi nisu dogodili u regijama: Australija i Oceanija; Jugoistočna Azija; Južna Azija; Sjeverna Amerika; Središnja Amerika i Karibi; Južna Amerika; Zapadna Europa; Istočna Europa i Sub-saharska Afrika, dok je najviše autokracija pogođeno na Bliskom istoku i Sjeveru Afrike.

Iz Središnje Azije od autokratskih država (Azerbajdžan, Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan), samo su Kazahstan i Uzbekistan doživjeli samoubilačke napade. Jedan napad 2011. godine pogodio je Kazahstan, dok je Uzbekistan pogođen ukupno šest puta (2004. godine pet napada, 2009. godine jedan napad).

Kina je jedina država koja je u regiji Istočne Azije bila pogođena samoubilačkim napadima. Najviše njih doživjela je 2014. godine sa pet napada, dok je ostalih godina doživljavala po jedan samoubilački napad (2002., 2005., 2006., 2008., 2012., 2013., 2015., 2017. godine).

Sve preostale države su iz regije Bliski Istok i Sjeverna Afrika, a pogodilo ih je 365 samoubilačkih napada. Katar je jedini napad doživio 2005. godine, a Kuvajt 2015. godine. Ukupno 17 napada pogodilo je Saudijsku Arabiju i to 2003. godine pet napada, 2004. godine tri napada, 2009. i 2014., po jedan napad, 2015. godine dva napada te 2016. godine pet samoubilačkih napada. S druge strane, ostale pogođene države prelazile su iz jednog političkog uređenja u drugo, ili su tijekom godina imale različite stupnjeve demokratičnosti. Jedina dva napada u Egiptu kao autokraciji dogodila su se 2004. godine, nakon čega se državi povećava stupanj demokratičnosti (s -6 na -3) i ona postaje anokratska, te doživljava veći broj samoubilačkih napada. Iran do 2003. pripada anokratskom političkom uređenju te ne doživljava niti jedan napad. Međutim, 2004. godine, stupanj demokratičnosti naglo pada (s +3 na -7). Od

2008. godine tu državu pogađa 11 samoubilačkih napada. Situacija je obrnuta u slučaju Maroka. U napadima 2003. i 2007. godine, Maroko doživljava ukupno 11 napada. Međutim, nakon 2010. godine, postaje anokracija te nema niti jedan samoubilački napad. Sirija je tijekom cijelog perioda pripadala autokratskom političkom uređenju, ali je njezin stupanj demokratičnosti varirao (od -6 do -9). Do 2011. godine dogodilo se pet samoubilačkih napada. Nakon toga se stupanj demokratičnosti Sirije smanjuje (s -6 na -9) te u tome periodu država doživljava veliki broj samoubilačkih napada, ukupno 317 napada. Najviše napada bilo je 2016. godine kada se dogodilo 77 samoubilačkih terorističkih napada.

5. Rasprava

Cilj istraživanja bio je provjeriti odnos između samoubilačkog terorizma i političkog uređenja država na brojčanom uzorku od 6028 samoubilačkih napada koji su se dogodili u periodu od 2001. do 2018.

Razlike u broju samoubilačkih napada s obzirom na političko uređenje

Prvo istraživačko pitanje traži odgovor na to postoje li razlike u pojavnosti samoubilačkog terorizma u demokraciji, anokraciji i autokraciji. Rezultati deskriptivne analize pokazuju da se najviše napada događa u državama anokratskog političkog uređenja. Takav rezultat se poklapa samo s nekolicinom istraživanja koja su, međutim, uzimala u obzir moderatorski utjecaj drugih varijabli, poput vjerski različitih manjina (Sara Jackson Wade, 2007) ili etničke pripadnosti bombaša samoubojica (Piazza, 2008). Demokracije su prema rezultatima nešto rjeđa meta samoubilačkih napada, što se značajno razlikuje od većine drugih istraživanja (Pape, 2005; Hoffman i McCormick, 2004). Najmanje napada događa se u državama autokratskog političkog uređenja što potvrđuju i ranije navedena istraživanja. U sva tri politička uređenja detektirana su rizična, odnosno ona najmanje rizična područja, tj. regije. Najviše anokratskih, slabih ili nerazvijenih država nalazi se u regiji Bliski istok i Sjeverna Afrika. S druge strane, države regija Australija i Oceanija te Središnja Amerika i Karibi niti jednom nisu doživjele samoubilačke napade. Objašnjenja rezultata istraživanja mogu se kretati u nekoliko pravaca. Prvo, uloga nacionalne sigurnosti svakako igra bitnu ulogu. Vojno područje nacionalne sigurnosti u anokracijama nema dovoljno jak monopol nad sredstvima prisile te ne može pravovremeno reagirati na unutarnje i vanjske prijetnje državi. Osim toga, takve države su zbog vojnih pučeva i frakcija primorane ulagati manje resursa u sigurnosne snage. Političko područje nije stabilno te vlasti lako gube kontrolu nad sustavom upravljanja. Nesposobnost ili nemogućnost vladanja dovodi do bezakonja i pobuna stanovništva. Društvo je u većini anokracija izrazito heterogeno,

što dovodi do nasilnih akata i rušenja blagostanja u državi, a time se ugrožava socijalno područje nacionalne sigurnosti. Sva područja nacionalne sigurnosti su na neki način međusobno povezana i ovisna, stoga se lako može dogoditi da urušavanje jednog dovodi do nestabilnosti svih drugih područja. Ispostavlja se da su takve države plodno tlo za samoubilačke napade. Drugi pravac tiče se škole političkog pristupa koja tvrdi da su demokracije rjeđa meta terorističkih napada. Zbog mogućnosti sudjelovanja na izborima, i općenito političke participacije, demokracije nezadovoljnim građanima pružaju priliku za promjene. Ako to povežemo s teorijom racionalnog izbora, pretpostavljamo da će potencijalni teroristi prvo birati nenasilna i legalna sredstva za postizanje ciljeva kako bi minimizirali troškove s kojima bi bili suočeni nakon terorističkog napada. Zaključno, rezultati nam pokazuju da se samoubilački napadi događaju u svim političkim uređenjima. Odnosno, da svaka država i svaki oblik političkog uređenja može biti meta samoubilačkih udara.

Karakteristike samoubilačkih napada u odnosu na pogođeno političko uređenje

Odgovaranjem na drugo istraživačko pitanje, dobit ćemo prikaz karakteristika samoubilačkog terorizma (broj umrlih i ranjenih po napadu, mete napada i podjelu terorističkih organizacija prema sekularno/religijskoj osnovi) s obzirom na politička uređenja: demokraciju, anokraciju i autokraciju. Unatoč većem broju samoubilačkih napada u anokracijama, rezultati pokazuju da je broj smrtno stradalih i ranjenih veći u demokracijama. Naime, 11,7 osoba smrtno strada, a 23,9 osoba bude ranjeno po jednom samoubilačkom napadu u demokracijama, što je u znatnoj mjeri destruktivnije od istog u anokracijama. Taj omjer može se povezati s metama napada u istim uređenjima. U sva tri oblika političkog uređenja najčešće mete napada su sigurnosne prirode. Međutim, primjećuju se razlike s obzirom na napade na civilne mete. U demokracijama se napadi na civilne mete događaju u 35% slučajeva, dok su mete u anokracijama u 17% civilne prirode. U svim oblicima političkih uređenja najviše samoubilačkih napada počinile su vjerske terorističke organizacije što govori u prilog ranijih istraživanja. Većina vjerskih terorističkih organizacija koristi religiju kao sredstvo za privlačenje većeg broja pristaša. Iako su im vjerski motivi važni, te organizacije ipak imaju šire, uglavnom nacionalističke ciljeve. Razlozi se svakako mogu pronaći u samom načinu djelovanja terorističkih organizacija. Svrha terorizma, a osobito samoubilačkog, je proizvesti strah i kaos u populaciji. Sam čin samoubojstva uz ubijanje nevinih civila širi konfuziju, ali zasigurno dobiva i medijsku pozornost, što je i prvi cilj napada. Uz to, terorističke organizacije, vodeći se strateškom racionalnosti, žele ubiti što veći broj ljudi te nanijeti štetu državama, a sve u svrhu ostvarenja političkih ciljeva. Da je samoubilački terorizam oružje koje terorističke organizacije koriste u asimetričnom sukobu

potvrđuje i ovaj rezultat. Napadi na civilne mete se događaju jer su civili ranjivi i izloženi, dok su sigurnosne i političke mete u demokracijama dobro zaštićene te ih je teže raniti. S druge strane, veći broj napadnutih sigurnosnih snaga u anokracijama može se objasniti na način da teroristi napadaju okupatore u svrhu njihovog povlačenja iz zemlje koju teroristi smatraju svojom. U oba slučaja teorija racionalnog izbora ima središnje mjesto. Teroristi napadaju s točno određenim ciljem i svrhom, unaprijed izračunavaju koristi i troškove samoubilačkog napada, a to se kako vidimo, pokazuje vrlo učinkovitim.

6. Ilustracija zaključnih razmatranja: Republika Irak

U nastavku će biti prikazana kratka ilustracija zaključnih razmatranja na primjeru Republike Irak. Svrha ilustracije je prikazati detaljniji odnos samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države. Za te potrebe, nužno je prikazati okvirni kontekst u kojemu su se samoubilački napadi događali. Kao primjer smo uzeli državu s većim brojem samoubilačkih napada i onu koja je u jednom trenutku prešla iz jednog u drugo političko uređenje, ali istodobno nastavila biti meta samoubilačkih napada.

Republika Irak

Irak je država smještena u regiji Bliski istok i Sjeverna Afrika. Na jugu graniči s Kuvajtom i Saudijskom Arabijom, na zapadu s Jordanom i Sirijom, na sjeveru s Turskom i na sjeveru i istoku s Iranom. Glavni grad Iraka je Bagdad. Službeni jezici su arapski i kurdski. Prema posljednjem popisu iz 2018., u Iraku živi 38.433.600 ljudi. Islam je najzastupljenija religija sa 98% stanovništva koji se izjašnjavaju kao Suniti ili Šijiti. Državni vrh sastoji se od predsjednika Barhama Salih, izabranog u rujnu 2018., predsjednika Vlade Mustafe Al-Kadhimija, postavljenog 2020. godine i Vrhovnog suca Medhata al-Mahmouda. Prema Ustavu iz 2005. Irak je savezna republika s parlamentarnim sustavom vlasti. Na čelu države je predsjednik republike, kojega za mandat od četiri godine i na najviše dva mandata bira parlament. Izvršnu vlast ima Vijeće ministara, koje se sastoji od premijera i ministara. Nakon izbora u prosincu 2005. položaj predsjednika republike obnaša predstavnik iračkih Kurda, predsjednik parlamenta sunit i premijer šijit. Zakonodavnu vlast ima Iračko zastupničko

Opći podaci	
Regija	Bliski istok i Sjeverna Afrika
Glavni grad	Bagdad
Službeni jezik	arapski, kurdski
Stanovništvo	38.433.600
Religija	Islam
Državni vrh	
Predsjednik	Barham Salih
Predsjednik Vlade	Mustafa Al-Kadhimi
Vrhovni sudac	Medhat al-Mahmoud
Zakonodavno tijelo	
Zastupničko vijeće	
Vladajući	Oporba
Forward	Fatah
Victory	Kurdistan Democratic Party
National Coalition	State of Law Coalition
Wisdom	Patriotic Union of Kurdistan

vijeće s 325 zastupnika. Sudbenu vlast ima Visoko sudačko vijeće. Biračko pravo imaju svi građani s navršениh 18 godina⁸.

Razdoblje 2001.-2002.: autokratsko političko uređenje

U prve dvije godine analiziranog perioda, Republika Irak nije doživjela niti jedan samoubilački napad. Sa stupnjem demokratičnosti -9, Irak u ovom periodu pripada autokratskom političkom sustavu. U to vrijeme, irački predsjednik bio je Saddam Husein koji vladao od 1979.-2003. godine.

Razdoblje 2003.-2009.: anokratsko političko uređenje

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Broj napada	35	124	304	199	291	187	81
Broj ubijenih	222	1484	2871	2008	4088	1545	1207
Broj ranjenih	946	4328	6291	4399	9773	3956	3771

Tijekom perioda od 2003.-2009. godine, stupanj demokratičnosti Iraka bio je konstantan i iznosio 0, što znači da Irak pripada anokratskom političkom sustavu. Ovaj period karakterizira rat u Iraku koji je započeo američkom invazijom. Ona je započela 20. ožujka 2003., a predvodile su ju Sjedinjene Američke Države. Glavni povod bio je navodno iračko posjedovanje oružja za masovno uništenje. Osim toga, Saddama Huseina se dovodilo u odnos s al-Qaeda, a dodatni razlozi za napad uključivali su iračko financiranje palestinskih bombaša samoubojica, kršenje ljudskih prava te američko širenje demokracije (Marr; Al-Marashi, 2017). Ukupno je izvršen 1221 samoubilački teroristički napad s 13425 ubijenih i 3346 ranjenih osoba. Mete napada su najčešće bile sigurnosne (n=792), zatim civilne (n=265) i političke (n=161). Napadi na sigurnosne mete podrazumijevaju napade na američke i koalicijske snage, a potom i iračke snage sigurnosti. Podaci govore da su se napadi na civilne mete počeli povećavati nakon 2003. godine, što ukazuje na jasnu strategiju terorističkih skupina, usmjerenu na sijanje kaosa među sigurnosnim snagama i istovremeno slanje poruke civilnoj javnosti da njihovu sigurnost ne mogu osigurati ni koalicija ni iračke snage (Pape, 2005). Nakon pada Bagdada 9. travnja 2003. godine, dotadašnji predsjednik Saddam Huesin je pobjegao, nakon čega je u prosincu iste godine pronađen i uhićen. Tri godine nakon, Saddam Husein je osuđen na smrt, a javno objavljena snimka smaknuća rezultirala produblivanjem neprijateljstva između Sunita i Šiiijita. U siječnju 2005. godine održani su prvi demokratski izbori u Iraku, a u predstavništvu za iračko

⁸ Podaci preuzeti s enciklopedija.hr (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=27805>)

vijeće pobijedila je šiitska stranka Ujedinjeni irački savez. Predsjednički izbori 2008. godine u Sjedinjenim Američkim Državama predstavljaju prekretnicu u iračkom ratu. Na izborima je pobijedio Barack Obama koji je obećao povući američke trupe iz Iraka. Sljedeće godine, američke trupe se po prvi puta povlače iz nekih dijelova Iraka (Marr; Al-Marashi, 2017).

Najveći dio samoubilačkih udara počinile su vjerske terorističke organizacije. Jama'at Al-Tawhid Wa'al-Jihad izveo je 28 samoubilačkih napada. Od ostalih iračkih pobunjeničkih skupina razlikovali su se s obzirom na borbene taktike. Umjesto gerilske taktike karakterizirane zasjedama, prepadima i napadima na američke snage, oslanjali su se na samoubilačke bombe koristeći auto-bombe ili pojedinačne bombaše samoubojice. Ciljali su na širok spektar skupina, uključujući iračke sigurnosne snage, političke i vjerske osobe, civile, članove Ujedinjenih naroda i humanitarne radnike (Hashim, 2014). Ostale organizacije su: Ansar al-Sunna: 26 napada počinili do 2005. godine; Mujahideen Shura Council 9 napada u jednoj, 2006. godini. Al-Qaeda u Iraku počinila je 118 napada od 2004. do 2009. godine, a njihova pojava se objašnjava nastalim protuamerikanizmom zbog invazije, što je dovelo do nastanka druge generacije pripadnika al-Qaede, pri čemu Irak za Al-Qaedu ima veće značenje nego Afganistan (Georges, 2005, prema Bilandžić, 2014). Konačno, teroristička organizacija Islamska država Iraka izvršila je 79 napada u tri godine.

Razdoblje 2010.-2013.: anokratsko političko uređenje

	2010	2011	2012	2013
Broj napada	79	62	49	189
Broj ubijenih	770	692	517	1720
Broj ranjenih	2346	1898	1311	4230

U ovom vremenskom razdoblju, Irak je također anokratskog političkog uređenja, ali sa stupnjem demokratičnosti +3, što znači da je došlo do njegova povećanja u odnosu na prošlo razdoblje. Cjelokupna situacija u Iraku obilježena je Arapskim proljećem, ustankom naroda koji su započeli u Tunisu. Više stotina prosvjednika mjesecima je nasilno prosvjedovalo, tražeći rješavanje sigurnosti i korupcije te učinkovitije javne službe i otvoreniji pristup službama. Tijekom proljeća održavali su se i prosvjedi protiv ostanka američkih vojnih snaga u zemlji (Nye, 2007, prema Picula, 2016). Kako je intenzitet prosvjeda slabio u ostalim arapskim zemljama, tako je oslabio i u Iraku. Američke snage napustile su Irak te je početkom 2012. došlo do promjena na političkom planu što je dovelo do jačanja pobune radikanih protuvladinih sunitskih skupina i vala terorističkih napada, a početkom 2014. i do ekspanzije Islamske države

(Picula, 2016). Ukupno je izvršeno 379 samoubilačkih napada koji su ubili 3699 i ranili 9785 osoba. Sigurnosne mete su i dalje primarni ciljevi napada (n=222) u kojima je u prosjeku ubijeno 6,6 osoba, zatim civilne (n=105) gdje je prosječno po jednom napadu ubijeno 16,3 osoba i političke (n=51). Skoro sve poznate napade (n=120) u ovom razdoblju izvela je teroristička organizacija Islamske države Iraka i Sirije koja kreće doživljavati svoj vrhunac.

Razdoblje 2014.-2018.: demokratsko političko uređenje

	2014	2015	2016	2017	2018
Broj napada	218	120	265	180	32
Broj ubijenih	2022	938	3866	1385	192
Broj ranjenih	4114	1539	3226	1241	291

U ovom razdoblju dogodila se politička transformacija Iraka. Stupanj demokratičnosti se povećao s prethodnih +3 na +6, što znači da Irak sada ima demokratsko političko uređenje. Unatoč novonastaloj nastaloj demokraciji, Irak se u ovome vremenskom razdoblju nije nalazio ni u stanju otvorenog rata ni održivog mira. Vlasti nisu mogle uspostaviti sigurnosne prilike u zemlji, i dalje je vladala politička kriza predvođena nezadovoljnim sunitskim akterima, nagomilavali su se problemi s korupcijom i slabim javnim uslugama. Ono značajno za daljnji razvoj situacije je potkapacitiranost iračkih vojnih snaga koje se bez američke podrške nisu mogle samostalno suprotstaviti protuvladinim milicijama. Od pada Faludže početkom siječnja 2014. do pada Mosula, Islamska država postala je neprijatelj broj jedan. Vođa Islamske države Abu Bakr al Bagdadi proglasio je u lipnju 2014. kalifat na četvrtini iračkog i polovici sirijskog državnog područja. U svojim djelovanjima, ta državno-vjerska zajednica se na krajnje represivan i okrutan način obračunavala s političkim protivnicima, progonila i mučila manjine i civile koji ih nisu podržavali (Picula, 2016). Svih 815 samoubilačkih napada izvela je upravo spomenuta teroristička organizacija i u njima ubila 8403, a ranila 10411 osoba. Kako brojevi i pokazuju, nakon 2017. godine, Islamska država gubi na snazi i polako prestaje s djelovanjem. U svojim napadima, organizacija je i dalje ciljala sigurnosne mete (n=526) pri čemu je u prosjeku po jednom napadu ubijeno 7,2 osobe. S druge strane u napadu na civilne mete (n=210), u prosjeku je u jednom napadu ubijeno 13,2 osobe. Ostale mete napada su nepoznate i političke (n=44).

Ova kratka ilustracija u potpunosti zaokružuje nalaze ovoga istraživanja. U autokratskom razdoblju, Irak nije doživljavao samoubilačke napade. Prelaskom u anokratsko, država sve češće počinje biti meta terorističkih udara, a taj trend se prelio i na demokratsko razdoblje.

Sigurnosne mete su od početka bile primarni entiteti udara, dok su civilne mete bile manje napadane, ali s destruktivnijim učincima. Najviše napada u svim oblicima političkih uređenja izvele su vjerske terorističke organizacije, s naglaskom na Islamsku državu Iraka i Sirije. Transformacija države u demokraciju je možda i uspjela, što zbog američke intervencije, što zbog društvene revolucije, ali se država i dalje suočavala sa izazovima prvenstveno zbog svoje nesposobnosti i institucionalne slabosti. Osim toga, dokazuje se neuspjeh „brze demokratizacije“. Osobito kada je postavljena od strane neke velesile, demokracija se ne može u kratkom roku etablirati, ali ni razvijati. Ulazak stranih boraca, pobune i ustanci naroda, političke krize i nesuglasja, građanski rat te slaba i neučinkovita vojska dokazuju slabost politike nacionalne sigurnosti Iraka. Samo korjenita reforma ekonomske i političke sfere može doprinijeti daljnjoj demokratizaciji i stabilnosti države. Države poput Iraka i ostalih država Bliskog istoka i dalje će se transformirati, ali kako vidimo time ne zaustavljaju samoubilačke napade. Ipak, vođeni nalazima ovoga istraživanja, postoji mogućnost smanjenja broja samoubilačkih napada ukoliko vlasti spoznaju prijetnju terorizma i adekvatno reagiraju kako bi ju spriječili.

7. Zaključak

Svaki teroristički napad je napad na državu, njezino uređenje, građane i njihovu imovinu, a sve to s dugoročnim i teškim posljedicama. Društvo treba stabilnu i čvrstu vlast koja je sposobna adekvatno reagirati u kriznim uvjetima. Drugim riječima, država treba biti sposobna održavati sigurnost.

Analiza samoubilačkog terorizma u različitim političkim uređenjima odgovorila je na postavljena istraživačka pitanja. Svi oblici političkog ustrojstva države su ranjivi na samoubilačke napade. Anokratske države na području Bliskog istoka i Sjeverne Afrike su češća meta samoubilačkih napada što ide u prilog teorijama koje ovo područje smatraju kriznim žarištem. Sigurnosne snage su bile najčešća meta samoubilačkih napada, a najviše napada izvele su vjerske terorističke organizacije. Religija je u tom smislu važna indoktrinacijska metoda za privlačenje pristaša, ali ona nije osnovni pokretački mehanizam samoubilačkog terorizma. Terorističke organizacije stoga slijede stratešku logiku i racionalni izbor čime potvrđuju tezu da je samoubilački terorizam učinkovita strategija za ostvarivanje političkih ciljeva. Sve ove zaključke prezentirali smo u kratkoj ilustraciji političke i sigurnosne situacije u Iraku. Ovdje svakako treba istaknuti nedostatke ovoga rada, a prvenstveno se tiču jednostavne metodologije istraživanja. Buduća istraživanja bi trebala uzeti u obzir više varijabli (npr. ekonomsko stanje, etničke i vjerske karakteristike stanovništva, građanske ratove) koje uz ovu mogu utjecati na pojavnost samoubilačkog terorizma u državi. Osim toga, zanemarenost važnih društvenih procesa, poput globalizacije ili migracija, svakako otežavaju otkrivanje šire slike. Neke od prednosti ovoga rada mogu biti relativno neistražena tema povezanosti samoubilačkog terorizma i političkog uređenja države, što znači da postoji potreba za dodatnim i detaljnijim izučavanjem i nadopunom zaključaka. Osim toga, nalazi sličnih istraživanja mogu biti vrlo korisni za sigurnosne politike pogotovo onih država u kojima postoji visok stupanj rizika od samoubilačkih napada.

S obzirom na eksponencijalno širenje terorizma, a osobito njegovog destruktivnijeg oblika, samoubilačkog terorizma, treba li sumnjati u državne protuterorističke strategije? Države na terorističke napade mogu reagirati na dva načina. Mogu odgovoriti osvetom i vjerojatno nastaviti spiralu nasilja ili odustati od budućih geostrateških ciljeva. Ipak je izglednija opcija kojom državne vlasti odbacuju prava i slobode svojih građana u zamjenu za sigurnost.

8. Literatura

1. Bilandžić, M. (2010). *Sjeme zla: Elementi sociologije terorizma*. Zagreb: Plejada, Synopsis.
2. Bloom, M. (2004). Palestinian Suicide Bombing: Public Support, Market Share, and Outbidding. *Political Science Quarterly*, 119(1): 61–88.
3. Burke, J. (2004). Al Qaeda. *Foreign Policy*, (142)18.
4. CPOST Data Research and Collection Manual, *Data CodeBook*, (2008). URL: <http://cpost.uchicago.edu/glossary.php>
5. Crenshaw, M. (2007). Explaining Suicide Terrorism: A Review Essay. *Security Studies*, 16(1): 13–162.
6. Crenshaw, M.; Pimlott, J. (1996) *Encyclopedia of World Terrorism*. Taylor & Francis.
7. Eubank, W.; Weinberg, L. (2001). Terrorism and Democracy: Perpetrators and Victims. *Terrorism and Political Violence*, 13(1): 155–164.
8. Eyerman, J. (1998). Terrorism and democratic states: Soft targets or accessible systems. *International Interactions*, 24(2): 151–170.
9. Eyerman, J. (1998). Terrorism and democratic states: Soft targets or accessible systems. *International Interactions*, 24(2): 151–170.
10. Fearon, J. D.; Laitin, D. (2003). Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review*, 97(1): 75–90.
11. Gill, P. (2007). A Multi – Dimensional Approach to Suicide Bombing. *International Journal of Conflict and Violence*, 1(2): 142–159.
12. Global Terrorism Database, *Codebook: Inclusion Criteria and Variables* (2019). URL: <https://www.start.umd.edu/gtd/downloads/Codebook.pdf>
13. Grubić, A. (2012). *Socijetalne dimenzije samoubilačkog terorizma*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu: Filozofski fakultet, Odsjek za sociologiju.
14. Gurr, T. R. (1974). Persistence and Change in Political Systems, 1800–1971. *American Political Science Review*, 68(4): 1482–1504.
15. Hashim, S. A. (2014). *From Al-Qaida affiliate to the rise of The Islamic Caliphate: The evolution of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS)*. Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies.
16. Horowitz, M. C. (2010). Nonstate actors and the diffusion of innovations: The case of suicide terrorism. *International Organization*, 64: 33–64.
17. Ivankova, N. V., Creswell, J. W., & Stick, S. L. (2006). Using Mixed-Methods Sequential Explanatory Design: From Theory to Practice. *Field Methods*, 18(1): 3–20.
18. Jackson Wade, S.; Reiter, D. (2007). Does Democracy Matter? Regime Type and Suicide Terrorism. *The Journal of Conflict Resolution*, 51(2): 329–348.
19. Li, Q. (2005). Does Democracy Promote or Reduce Transnational Terrorist Incidents? *Journal of Conflict Resolution*, 49(2): 278–297.
20. Lister, C. (2014). Profiling the Islamic State. *Brookings Doha Center Analysis Paper*, 13:1–57.
21. Lucić, D. (2019). *Državni terorizam*. Zagreb: Despot infinitus.
22. Lutz, B.; Lutz, J. (2010). Terorizam, u: Alan Collins (ur.) *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura. Str.: 327.–350.
23. Marr, P.; al-Marashi, I. (2017). *The Modern History of Iraq*. New York: Routledge.
24. Martin, S.; Pedahzur A. (2017). *Suicide Terrorism Theories*. Oxford Research Encyclopedia of Politics.
25. Moghadam, A. (2006). Suicide Terrorism, Occupation, and the Globalization of Martyrdom: A Critique of Dying to Win. *Studies in Conflict & Terrorism*, 29(8): 707–729.

26. Morgan, P. (2010). Sigurnost u međunarodnoj politici: Tradicionalni pristupi, u: Alan Collins (ur.) *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura. Str.: 29–53.
27. Mutimer, D. (2010). Kritičke sigurnosne studije: Povijest razlika, u: Alan Collins (ur.) *Suvremene sigurnosne studije*. Zagreb: Politička kultura. Str.: 73-96.
28. Nalbandov, R. (2013). Irrational Rationality of Terrorism. *Journal of Strategic Security*, 6(4):92–102.
29. NN (Narodne novine) 139/08, 108/15. „Nacionalna strategija za prevenciju i suzbijanje terorizma“. URL: <https://www.iusinfo.hr/zakonodavstvo/nacionalna-strategija-za-prevenciju-i-suzbijanje-terorizma-1>
30. Pape, Robert A. (2003). The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review*, 97(3): 1–19.
31. Pape, Robert A. (2006). Suicide Terrorism and Democracy: What We've Learned Since 9/11. *Policy Analysis*, 582: 1-18.
32. Pape, Robert A.; Feldman, James K. (2010). *Cutting the Fuse: The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
33. Pedahzur, A., Perliger, A.; Weinberg, L. (2003). Altruism and fatalism: the characteristics of palestinian suicide terrorists. *Deviant Behavior*, 24(4):405–423.
34. Pedahzur, A.; Martin, S. (2017). Evolution of Suicide Attacks. *The Handbook of the Criminology of Terrorism*, 339–352.
35. Piazza, J. A. (2008). A Supply-Side View of Suicide Terrorism: A Cross-National Study. *The Journal of Politics*, 70(1): 28–39.
36. Russell, J. (2005). Terrorists, bandits, spooks and thieves: Russian demonisation of the Chechens before and since 9/11. *Third World Quarterly*, 26(1):101–116.
37. Schipani, Matthew J. (2010). Regime Completeness and Conflict: A Closer Look at Anocratic Political Systems. *Thesis: Georgia State University*.
38. Schwarz, R.; de Corral, M. (2011). States do not just fail and collapse: Rethinking states in the Middle East. *Democracy and Security*, 7(3): 209–226.
39. Semple, M. (2014). Rhetoric, ideology, and organizational structure of the Taliban movement. *United States: Institute of Peace*, 102:1–36.
40. Stepanova, Ekaterina (2008) *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects*. New York: Oxford University Press.
41. Van de Voorde, C. (2005). Sri Lankan Terrorism: Assessing and Responding to the Threat of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE). *Police Practice and Research*, 6(2):181–199.
42. Washington Post (2001). „Text: President Bush Addresses the Nation“. URL: https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html
43. Weeraratne, S. (2015). Theorizing the Expansion of the Boko Haram Insurgency in Nigeria. *Terrorism and Political Violence*, 29(4):610–634.

Summary

The subject of this research paper is the connection between the occurrence of suicide attacks and the political system of the countries that are attacked. Since terror attacks represent an attack on the society and social order, national security represents a kind of connection between those two variables. Suicide attack campaigns are on the rise since the 1980s and they have reached their peak in 2001. That very well-known attack on the United States marks the beginning of a new kind of globalised activity of terrorist organizations. The results show that all countries, no matter their political system, are targets of suicide attacks, which means that there is no pattern in the activity of terrorist organizations that use suicide attacks. There is also a difference in the number of suicide attacks, where anocratic countries are attacked more often. Furthermore, the results show that the targets of most attacks, in all political systems, are security targets, and most of the attacks were carried out by religious terrorist organizations. Finally, we provide a brief illustration of the concluding remarks on the example of the Republic of Iraq.

Key words: *suicide attacks, political systems, national security, descriptive statistics, illustration*